

SPANNING

EMANCIPATIE

UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP

Verschijnt 11 keer per jaar, jaargang 11, nummer 7, augustus 2009

EMANCIPATIE

U leest een tekst geschreven door een heteroseksuele autochtone man. Als het over emancipatie gaat, lijkt dat soms wel iets waarvoor je excuses moet maken. Voor emanciperende vrouwen was ik de onderdrukkende man, voor emanciperende migranten de onderdrukkende autochtoon. Gelukkig ben ik geen kapitalist (tenzij ex-cafébaas en ex-aannemer ook als zodanig tellen), anders had ik ook nog de hand in de onderdrukking van de arbeider.

Ook al herken ik me niet in het beeld van slavendrijvende vrouwenhater, dat betekent nog niet dat emancipatiebewegingen onnodig zijn. Sterker nog, in het openingsartikel beweer ik dat socialisme en emancipatie historisch sterk verbonden zijn. Ook de emancipatie van migranten is nog niet voltooid; Saded Karabulut legt in een persoonlijk interview én in een artikel uit hoe emancipatie van migranten werkt en zou moeten werken.

Ook al verdringen politieke partijen, burgemeesters en bekende Nederlanders zich om mee te mogen varen op de Gay Pride in Amsterdam – om ‘gay for a day’ te zijn – ook homo-emancipatie verdient blijvende aandacht. Paul Mepschen beargumenteert dat er nog veel te winnen is en dat de SP de partij bij uitstek is om homo-emancipatie een stap verder te krijgen. Het

opheffen van de slavernij was ook een emancipatiebeweging; slavernij-historicus Frank Dragtenstein vertelt over die geschiedenis en waarom het slavernijverleden een deel is van de identiteit van alle Nederlanders. Karel Koster analyseert de situatie in Afghanistan, waarbij Jamila Palwasha meer inzicht geeft over de vrouwen-emancipatie in dat land. In het Rijke Rooie Leven vertelt Ron Blom over Frank van der Goes, die over kunst en socialisme schreef in een tijd dat emancipatie van de arbeider nog ging om zaken als algemeen stemrecht. Jan Marijnissen sluit af met een opinie over waar de strijd voor de emancipatie van de factor arbeid moet plaatsvinden.

Eén emancipatiebeweging die niet aan bod komt in deze Spanning is wel het noemen waard: de SP. Deze partij werkt dagelijks aan politieke emancipatie van mensen binnen en buiten de partij. Binnen de partij scholen leden elkaar in actievoeren, media, debatteren en onderwerpen als de zorg of de AOW. Buiten de partij laten SP'ers anderen zien dat ze wat kunnen bereiken, door in actie te komen. Van onderop, samen met de mensen ervoor zorgen dat ze zélf meer zeggenschap opeisen. Emancipatie hoort bij het socialisme, en van de politieke partijen vertegenwoordigt de SP dat socialisme als beste of misschien wel als enige in Nederland.

OPROEP: MELD JE AAN ALS KANDIDAAT- REGIOVERTEGENWOORDIGER

Eens per twee jaar zijn er verkiezingen voor de 20 regiovertegenwoordigers. Een regiovertegenwoordiger ondersteunt afdelingen in een regio en is uit hoofde van de functie lid van het partijbestuur van de SP. Op de komende regioconferenties van dit najaar (10, 11 en 17 oktober) vinden de verkiezingen van de regiovertegenwoordigers plaats.

Interesse? Kijk dan op SPnet voor de functieomschrijving en de procedure.

Kandidaten sturen vóór 15 september een korte toelichting en een cv aan de algemeen secretaris van de SP, Hans van Heijningen: hvheijningen@sp.nl of Vijverhofstraat 65, 3032 SC Rotterdam.

INHOUD

- 3 **EMANCIPATIE: SOCIALISTISCHE STRIJD OP DRIE FRONTEN**
- 7 **FEITEN OVER EMANCIPATIE**
- 8 **“ZONDER STEUN VAN JE OMGEVING KOM JE NERGENS”**
- 10 **INTEGRATIE EN EMANCIPATIE KOMEN VAN ONDEROP**
- 14 **DE HOMO-EMANCIPATIE IS NOG LANG NIET VOLTOOID**
- 18 **“HET SLAVERNIJVERLEDEN SPEELT EEN ROL IN DE IDENTITEIT VAN ALLE NEDERLANDERS”**
- 21 **WAAROM ZIJN WE IN AFGHANISTAN?**
- 25 **HET RIJKE ROOIE LEVEN**
- 28 **OPINIE**

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Vijverhofstraat 65
3032 SC Rotterdam
T (010) 243 55 40
F (010) 243 55 67
E administratie@sp.nl

Redactieadres

Vijverhofstraat 65
2032 SC Rotterdam
T (010) 243 55 35
F (010) 243 55 66
E spanning@sp.nl

Redactie

Diederik Olders
Sjaak van der Velden

Redactieraad

Hans van Heijningen
Tiny Kox
Ronald van Raak
Arjan Vliegenthart
Basisontwerp

Thonik en BENG.biz

Vormgeving

Robert de Klerk
Gonnie Sluijs
Antoni Gracia

Illustraties

Len Munnik

Foto cover

Ade Johnson / ANP

EMANCIPATIE: SOCIALISTISCHE STRIJD OP DRIE FRONTEN

Tekst: Sjaak van der Velden

Emancipatie betekent een eind aan de privileges van de ene groep mensen boven de andere. Socialisten hadden deze emancipatie altijd hoog in hun vaandel staan, maar ze hebben hun focus vooral gericht op de emancipatie van de arbeiders/werknemers. In de negentiende eeuw was duidelijk sprake van een juridische achterstelling van arbeiders. Ze mochten niet stemmen voor de Tweede Kamer of daarin gekozen worden. Hun achterstelling kwam misschien nog duidelijker tot uiting in de volgende bepaling uit het Burgerlijk Wetboek: 'De meester wordt op zijn woord, des gevorderd met eede gesterkt, geloofd.' Met andere woorden bij een arbeidsconflict gold de mening van de baas als doorslaggevend, en dat bleef zo tot 1907. Tegen deze en andere zaken verzetten de socialisten zich op alle mogelijke manieren. Dit verzet was trouwens vooral een strijd van onderop, want de beste emancipatie is de emancipatie die door mensen zelf is bevochten.

In 1864 schreef Karl Marx de Algemene Regels van de eerste internationale socialistische organisatie. Deze tekst begon als volgt:

"In beschouwing genomen dat, De emancipatie van de werkende klassen veroverd moet worden door de werkende klassen zelf, dat de emancipatiestrijd van de werkende klassen geen strijd voor klasse privileges en monopolies betekent, maar voor gelijke rechten en plichten en de afschaffing van de klassendictatuur. Dat de afhankelijkheid van de arbeider van de monopolist van de arbeidsmiddelen — d.w.z. de bron van het leven — de bron is van de slavernij in al zijn vormen, van alle sociale ellende, geestelijke degradatie en politieke afhankelijkheid; Dat de economische emancipatie van de werkende klassen daarom het grote doel is waaraan elke politieke beweging als middel ondergeschikt moet zijn; Dat alle inspanningen tot dit doel tot nu toe gefaald hebben door het gebrek aan solidariteit tussen de diverse arbeidsverdelingen in elk land, en door de afwezigheid van een broederlijke band tussen de werkende klassen van de verschillende landen; Dat de emancipatie van arbeid noch een lokale noch een nationale maar een sociaal probleem is, dat alle landen omvat waar de moderne samenleving bestaat, en voor zijn oplossing afhangt van de samenwerking, praktisch en theoretisch, van de meest geavanceerde landen; Dat de huidige herleving van de werkende

klasse in de meest geïndustrialiseerde landen in Europa, terwijl het een nieuwe hoop doet opleven, ernstig waarschuwt

tegen een terugval in de oude fouten en oproept tot de onmiddellijke vereniging van de nog steeds losse bewegingen."

Een van de pijlers van de emancipatie van de arbeider.

Als we het gezwollen negentiende eeuwse taalgebruik voor lief nemen, dan kunnen we deze eerste regels van het partijprogramma van de Eerste Internationale beschouwen als de nog steeds geldende basis van het socialisme. Er staat kernachtig in dat socialisten een einde willen aan alle privileges. Socialisten strijden echter ook voor geestelijke verheffing en tegen politieke ongelijkheid. Die strijd verbindt alle arbeiders over de hele wereld. Dat hebben socialisten altijd onder emancipatie verstaan.

Drie fronten

Hoe wilden socialisten hun doel, een wereld zonder privileges, bereiken? De meeste socialisten waren er van overtuigd dat de basis van alle maatschappelijke ongelijkheid was te vinden in de economische verhoudin-

gen. Op die economie zijn vervolgens de politieke verhoudingen en de heersende maatschappelijke ideologie gevestigd. De strijd die moest worden gevoerd voor emancipatie vond volgens socialisten dan ook plaats op drie fronten: de politiek, de economie en de geest.

Dat betekende dat veranderingen in de politieke verhoudingen of in het denken van mensen weinig zinvol waren als niet ook de economische verhoudingen zouden worden gewijzigd.

Vakbondsstrijd

In de beginfase van de socialistische beweging treffen we socialisten dan ook altijd aan binnen de vakbeweging. Niet dat ze geloofden dat een dubbeltje loonsverhoging een andere maatschappij teweeg zou brengen,

maar in de vakbeweging vond wel een belangrijk deel van de economische strijd plaats: de strijd door de arbeiders zelf tegen de economische wanverhoudingen. De eerste socialisten waren nauw betrokken bij de oprichting van vakbonden en speelden een belangrijke rol in de eerste radicaal-socialistische vakcentrale, het Nationaal Arbeids Secretariaat (NAS) dat in 1893 werd opgericht. Nog duidelijker komt deze verwevenheid van economische en politieke strijd tot uitdrukking bij een man als Henri Polak. Hij was zowel betrokken bij de oprichting van de Sociaal-Democratische Arbeiders Partij (SDAP) als bij de oprichting van de sociaal-democratische vakcentrale NVV. Socialisten waren zich er echter terdege van bewust dat via uitsluitend de vakbondsstrijd het niet mogelijk zou zijn om de hele maatschappij te veranderen. Hogere lonen en kortere werktijden waren heel belangrijk, maar zouden de macht van de kapitalisten niet echt breken. In het blad van de Sociaal-Democratische Bond (SDB) werd dit op 3 januari 1890 als volgt verwoord:

“Het is ongetwijfeld onze plicht als sociaaldemokraten de arbeiders in werkstaking, waar en wanneer ook, te steunen. Dit vloeit vanzelf voort uit ons bewustzijn, dat arbeiders nooit ongelijk hebben als ze een poging doen om hun toestand te verbeteren. Maar we mogen ook niet nalaten, alle loonslaven, zoo mannelijke als vrouwelijke, onder het oog te brengen dat, als de helft van het geld, besteed aan en van de ellende, geleiden door werkstakingen, werd besteed om de zaak van het socialisme te bevorderen, de belangen hunner klasse oneindig beter en meer zouden worden bevorderd. (...) In een maatschappij, gebaseerd op de konkurrentie der arbeiders, kan op den langen duur geen noemenswaard voordeel worden behaald.”

Om de maatschappij echt te veranderen, daar was meer voor nodig.

Politieke strijd

De macht van het kapitaal zat hem niet alleen in het eigendom van de productiemiddelen, van de grond, fabrieken en machines. Ondernemers hadden in de negentiende eeuw ook een grote invloed op de wetgeving

doordat zij stemrecht hadden, iets waar het de arbeiders aan ontbrak. Als socialisten wilden proberen om invloed te krijgen op de wetgeving om zo de kapitalisten te onteigenen, dan moesten ze grip krijgen op de staat, de maker van wetten. Kleine groepen socialisten vonden dit overigens onzin, die wilden de staat vernietigen en in een revolutie omverwerpen. De meeste socialisten hoopten echter dat het mogelijk zou zijn om via de weg van de geleidelijkheid veel te bereiken.

Die laatsten richtten zich samen met progressieve liberalen, zoals je die toen nog had, op uitbreiding van het kies- en stemrecht. Ook arbeiders en vrouwen moesten het recht krijgen om een afgevaardigde in de Tweede Kamer te kiezen of daarin te worden gekozen. Socialisten zagen verwerving van genoemde rechten als een middel *'waarmede zij den tegenwoordigen Staat feitelijk willen omwerken, van een geweldmachine in handen der bezittende klasse, tot een administratieve bestuursmachine in 't belang van allen'*¹, zoals Vliegen het in 1902 in zijn geschiedschrijving van het socialisme in Nederland zo mooi wist te verwoorden. Dat was uiteraard niet hetzelfde doel als de liberale voorstanders van kies- en stemrecht voor ogen hadden. Die wilden dat iedereen een gerechtvaardigd aandeel kreeg in de besturing van de samenleving, maar die samenleving zelf hoefde in hun optiek niet te veranderen.

Om de uitbreiding van het kiesrecht te bereiken is tientallen jaren strijd gevoerd, waarbij socialisten jaarlijks massale demonstraties organiseerden. Een aantal keren is het kiesrecht gedeeltelijk uitgebreid, maar pas in 1919 kregen alle volwassenen stemrecht. Daarmee was een belangrijk privilege van de rijken geslecht. Het recht om via gekozen afgevaardigden mee te praten over de inrichting van de staat was niet meer afhankelijk van iemands sekse of portemonnee. De arbeiders waren politiek geëmancipeerd. De resultaten van die uitbreiding vielen echter tegen. Diep in hun hart hadden de socialisten natuurlijk gehoopt dat de arbeidersklasse, de ruime meerderheid van de bevolking, na de uitbreiding van het kiesrecht socialistisch zou stemmen.

Tekening van Albert Hahn

Het algemeen kiesrecht was belangrijk in de emancipatie van de arbeider.

Dat bleek in het geheel niet het geval te zijn en prachtige plannen zoals ontvouwd in het *Socialisatierapport* van de SDAP uit 1920 stierven een stille dood. Vanuit de socialistische beweging waren steeds minder geluiden te horen dat de hele samenleving omver moest en worden vervangen door een nieuwe maatschappijvorm. Die geluiden waren nog slechts te horen bij anarchisten, communisten en links-socialisten maar niet meer binnen de hoofdstroming. Men dacht daar dat met het behalen van de politieke macht in Den Haag de strijd gestreden was. Daarom werd alles op alles gezet om meer stemmen te behalen en desnoods in coalitie met andere partijen verantwoordelijkheid te vergaren.

In 1939 was dat zover, de SDAP mocht ministers leveren. Door het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog was het feest van korte duur, maar belangrijker is dat de SDAP enkele jaren daarvoor feitelijk de meeste socialistische idealen overboord had gezet. De SDAP zag

de onteigening van de kapitalisten niet langer als essentieel voor de emancipatiebeweging van de arbeiders.

Beschavingsoffensief

Waarom stemden niet alle arbeiders op de socialisten? Deze vraag werd in de beweging veelvuldig gesteld en een groot deel van de beantwoording werd gezocht in het bewustzijn van de mensen. Uitgaande van het idee dat de heersende ideologie, de overheersende ideeënwereld, in een maatschappij de ideologie van de heersende klasse is, was het niet vreemd dat de oplossing werd gezocht in propaganda voor andere ideeën. Godsdienst bijvoorbeeld was een van de punten waar socialisten hun pijlen op richtten. Gedeeltelijk omdat vrijwel alle vroege socialisten atheïst waren en een geloof in een hogere macht als belemmering voor de strijd zagen, maar ook omdat de bestaande kerkgenootschappen hun uiterste best leken te doen om dat idee te bevestigen. Vanuit de katholieke en protestantse kerken werden bijvoor-

beeld vakbonden opgericht om de socialistische bonden de wind uit de zeilen te nemen, kerkleiders spraken zich uit tegen stakingen, en de kerken wilden niet vooruit maar achteruit. Terug naar de tijd van voor de Franse Revolutie.

Socialisten vonden het zeer belangrijk dat arbeiders naar school gingen, niet in kroegen rondhingen en zich bezig hielden met hogere cultuur. Wederom vonden ze hierin progressieve liberalen aan hun zijde die begrepen dat beter geschoolde arbeiders ook voor het kapitaal van groot belang waren. Er kwam een beschavingsoffensief tot stand dat tot doel had de arbeiders op te leiden tot geschoolde mensen die deelhadden aan de culturele uitingen van de burgerij. Vanuit socialistische perspectief bekeken leidde dit ertoe dat ze konden laten zien dat ze in staat waren om de maatschappij over te nemen en te besturen.

Resultaten

Na de Tweede Wereldoorlog leken de drie lijnen tot succesvolle resultaten te komen. Vakbeweging, politieke partij en beschavingsoffensief beleefden zogezegd hun finest hour. De vakbeweging werd erkend als partner in de sociaal-economische besturing van Nederland en mocht meepraten in de Stichting van de Arbeid en de Sociaal Economische Raad (SER). De opvolger van de SDAP, de PvdA, leverde jarenlang ministers en werd door de andere partijen definitief geaccepteerd als potentiële coalitiegenoot. De culturele ontplooiing van de arbeiders leek definitief voltooid toen het voor arbeiderskinderen financieel mogelijk werd gemaakt aan de universiteit te studeren en ze inderdaad massaal toestroomden naar het hoger onderwijs. In 1965 kwam er dan ook nog een ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk waarmee de overheid duidelijk aangaf deze zaken heel belangrijk te vinden. Sommige mensen beschouwden met deze ontwikkelingen de emancipatie van de arbeiders als voltooid; ze mochten nu immers via de vakbonden meepraten, ze mochten stemmen en hun kinderen konden studeren. Er bleven natuurlijk altijd dingen te wensen over, maar de institutionele

kaders waren zo dat men via overleg tot een oplossing kon komen. De werkelijkheid bleek echter weerbarstiger. Diverse keren toonden de werknemers massaal hun ongenoegen met het sociaal-economische beleid. Tijdens grote stakingsbewegingen torpedeerden ze bijvoorbeeld in de jaren zestig dat beleid en zetten ze ook hun vakbondsleiders aan de kant. Die waren namelijk het contact kwijt geraakt met de basis, de gewone leden. Doordat de vakbeweging nog slechts in termen van overlegstructuren in Den Haag dacht, wisten de onderhandelaars nauwelijks nog wat er onder de leden leefde. Een dergelijke ontwikkeling deed zich ook rond de PvdA voor. Het bestuur van die partij was nog uitsluitend bezig met de vraag of er na de komende verkiezingen kon worden meegeredeerd en niet of nauwelijks met de vraag welke richting de maatschappij uit moest. Zowel de vakbeweging als de sociaal-democratische partij waren vergeten dat de bevrijding van de arbeiders het werk van die arbeiders zelf moest zijn. Daar kwam nog bij dat de belangen van vakbeweging en regeringspartij PvdA geregeld botsten, hoewel er nog wel veel persoonlijke verbindingen tussen beide bestonden.

Ook de culturele emancipatie van de werknemers bleek zeer wankel. Weliswaar kunnen arbeiderskinderen gemakkelijker toegang krijgen tot het hoger onderwijs, maar tegelijk is dat onderwijs uitgehold. Ook de subsidies voor veel culturele uitingen die via het ministerie van CRM liepen zijn inmiddels gesneuveld. Bovendien is door de immigratie een nieuw deel van de arbeidersklasse tot stand gekomen voor wie maatschappelijke ongelijkheid en dus de noodzaak tot emancipatie een gegeven is.

Hoe nu verder?

De emancipatie van de arbeidende mens leek misschien voltooid, maar was dat allerm minst. De huidige crisis heeft dat nog eens ten overvloede laten zien. Werknemers mogen in de ondernemingsraad en vakbonden in de SER meedenken en meepraten, maar als puntje bij paaltje komt dan bepaalt het management wat er gebeurt. Het sluit bijvoorbeeld hele afdelingen of zelfs hele bedrijven. Een

PvdA-minister mag met miljarden belastinggeld banken redden, maar over het bedrijfsbeleid krijgt hij geen zeggenschap.

Ook de culturele emancipatie staat altijd onder druk. Als arbeiders de cultuur van de heersende klasse overnemen, dan zoekt die heersende klasse meestal een andere cultuur. Vorig jaar verscheen daar een aardig boek over van Christianne Smit². Ze geeft daarin onder andere het voorbeeld van fietsen. Dat was aanvankelijk een bezigheid voor burgers om in aangepaste kledij de omgeving te verkennen. Zo gauw de eerste arbeider op een fiets werd gesignaleerd, sprak de burgerij eerst haar afschuw daarover uit in het ledenblad van de ANWB om vervolgens een andere vrijetijdsbesteding te zoeken.

Als socialisten iets uit de geschiedenis kunnen leren, dan lijkt het wel dat de emancipatie van werknemers niet gebaat is bij het voeren van strijd in strikt gescheiden strijdperken. Ook mag die strijd niet alleen aan de overlegtafel in vakbonds- of partijkantoren worden gevoerd. De strikte scheiding tussen strijdperken heeft er namelijk toe geleid dat de vakbeweging zich niet meer bezighield met andere maatschappijvormen en dat de politieke stroming nog slechts bezig was met het pluche. In het ideologische strijdperk probeerden (en proberen) sociaal-democraten nog slechts de cultuur van de machthebbers te imiteren. Voor de "emancipatie van de werkende klasse" is een andere, eigen cultuur nodig. Een andere samenleving moet op alle fronten worden bevochten, hoewel de uiteindelijke basis nog steeds in de economie ligt. Socialisten moeten actief zijn in de economische strijd, zoals onze voorgangers dat ook waren.

1 W.H. Vliegen, *De dageraad der volksbevrijding. Schetsen en tafereelen uit de socialistische beweging in Nederland, deel 1*, Amsterdam 1921 (oorspr. 1902), p. 91

2 Christianne Smit (red.), *Fatsoenlijk vertier; Deugdzaame ontspanning voor arbeiders vanaf 1870*. Uitgeverij Bert Bakker, 200 p, ISBN 9789035132481

FEITEN OVER EMANCIPATIE

Het woord emancipatie komt uit het Latijn. Letterlijk betekent ‘mancipatio’ in de hand (manus) nemen (capere) – en stond in het Romeinse recht voor eigendom. ‘Emancipatie’ komt van ex (uit) mancipatio.

In de recentere geschiedenis heeft het woord emancipatie ook betrekking op de gelijkberechtiging van bijvoorbeeld joden en katholieken. Op 2 september 1796 kregen, onder invloed van de Franse verlichtingsidealen en de politieke druk van de Franse bezetting, joden burgerrechten in Nederland en verloren hun vreemdelingenstatus.

Ook de Nederlandse katholieken wilden emanciperen in de 19e eeuw. Vele openbare functies waren ongeveer drie eeuwen lang – van 1600 tot 1900 – niet voor hen toegankelijk. De gelijkberechtiging in de Franse tijd was pas het begin van hun strijd om gelijkwaardig mee te doen in de Nederlandse samenleving.

Homo's

Homoseksuelen, in Nederland ongeveer 1,6 miljoen mensen, zijn vanuit de drie grote religies vaak fel bestreden. De basis daarvoor is gevonden in het bijbelboek Leviticus 18:22: “Je mag niet het bed delen met een man zoals met een vrouw, dat is gruwelijk.”

In de achttiende eeuw vonden in ons land honderden processen plaats met vele honderden executies van homoseksuelen. In de Franse Tijd (1795-1813) werd de strafbaarstelling van homoseksualiteit afgeschaft. In 1911 werd voor homoseksuele contacten een minimumleeftijd ingevoerd van 21 jaar. In artikel 248-bis van het Wetboek van Strafrecht kwam te staan: ‘De meerderjarige, die met een minderjarige van hetzelfde geslacht wiens minderjarigheid hij kent of redelijkerwijs moet vermoeden, ontucht pleegt, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vier jaar.’

Duizenden mensen zijn vervolgd op basis van 248-bis. Tijdens de eerste demonstratie voor homorechten in Nederland eisten demonstranten in 1969 intrekking van artikel 248-bis. In 1971 werd het artikel geschrapt. In Nederland is het sinds 2001 mogelijk om een huwelijk te sluiten tussen twee personen van hetzelfde geslacht.

Pas in 1990 schrapte de Wereldgezondheidsorganisatie homoseksualiteit uit de lijst van geestesziekten! Veel landen hebben inmiddels homoseksualiteit gelegaliseerd, maar grote delen van de wereld zijn voor homoseksuelen nog steeds gevaarlijk. Op homoseksualiteit staat de doodstraf in Iran, Jemen, Mauretanië, Saoedi-Arabië, Soedan en de Verenigde Arabische Emiraten. Levenslange gevangenisstraffen kunnen worden gegeven in Bangladesh, Bhutan, Guyana, India, de Malediven, Nepal, Singapore en Oeganda.

Slaven

Slavernij is over de hele wereld een bijproduct en soms het doel geweest van oorlogvoering. Krijgsgevangenen genomen tegenstanders raakten al hun rechten kwijt en werden, zoals de Romeinen dat noemden, een ‘werktuig met een stem’.

Het huidige Nederland heeft vooral te maken met de gevolgen van de transatlantische slavenhandel in de zeventiende en achttiende eeuw. Tijdens die periode verscheept Nederland ongeveer 450.000 mensen als slaaf van Afrika naar Amerika.

Groepen slaven ontsnapten en vormden hun eigen gemeenschappen, er ontstond in het moederland weerstand tegen de slavernij en ook economisch bleek slavernij minder rendabel dan voorheen. Nederland emancipeerde de slaven in fases, eerst in 1859 in Oost-Indië, daarna in de koloniën in Afrika en Amerika. Op 1 juli 1863 kondigden 21 kanonschoten in Paramaribo de afschaffing van de slavernij aan. De regering betaalde een schadevergoeding aan de eigenaar, ter compensatie voor het verloren eigendom. Deze maatregel was wrang, omdat slavenhouders vlak voor de afschaffing jacht maakten op gevluchte slaven om zo extra compensatiegeld

op te strijken. De voormalige slaven werden voor tien jaar onder staatstoezicht geplaatst en bleven dus veelal op dezelfde plantages werken. Uiteindelijk waren slaven pas echt vrij in 1873.

Vrouwen

Iets meer dan de helft van de bevolking zijn vrouwen. Toch heeft het lang geduurd voor ze dezelfde rechten kregen als mannen. Gehuwde vrouwen waren tot 1956 handelingsonbekwaam. Dat wil zeggen dat zij niet zelfstandig rechtshandelingen mochten verrichten (bijvoorbeeld het kopen van een bankstel).

Voor de wet zijn mannen en vrouwen tegenwoordig gelijk, maar in het economische leven is dat nog steeds niet het geval. Volgens het Sociaal en Cultureel Planbureau en het Centraal Bureau voor de Statistiek is de totale urenbelasting (combinatie zorg en werk) van vrouwen en mannen bijna gelijk (vrouwen 48 uur per week en mannen 49 uur). Vrouwen besteden echter meer uren aan onbetaald werk zoals het huishouden, de zorg voor kinderen en anderen en dergelijke, terwijl mannen meer betaald werk verrichten. Vrouwen verdienen minder dan mannen: dit komt door opleiding, ervaring, deeltijdwerk en sector. Maar na correctie voor zulke factoren blijft er een onverklaard loonverschil. Vrouwen blijken dan nog altijd ongeveer 3 tot 7 procent minder loon te ontvangen dan mannen.

Allochtonen

Volgens de meestal gebruikte definitie is een allochtoon iemand van wie tenminste één van de ouders in het buitenland is geboren. Daarbij wordt ook nog onderscheid gemaakt tussen mensen die zelf in het buitenland zijn geboren (eerste generatie allochtoon) en mensen die zelf in Nederland zijn geboren (tweede generatie). Autochtonen zijn mensen van wie beide ouders in Nederland zijn geboren, ongeacht het land waar ze zelf zijn geboren.

De vijf grootste groepen naar nationaliteit zijn (eerste en tweede generatie samen):

<i>EU-landen</i>	878.000 mensen
<i>Indonesië</i>	384.000
<i>Turkije</i>	377.000
<i>Marokko</i>	340.000
<i>Suriname</i>	338.000
<i>Totaal alle landen</i>	3.281.000 mensen

Als inwoners van Nederland hebben allochtonen dezelfde rechten als andere inwoners, maar toch bestaan er voor de groepen gemiddeld achterstanden op het gebied van werk, scholing en huisvesting.

“ZONDER STEUN VAN JE OMGEVING KOM JE NERGENS”

Tekst: Rob Jansen Foto: Bas Stoffelsen

Ze zou kunnen gelden als het rolmodel voor emancipatie en integratie. Zelf blijft ze er nuchter onder: “Ik heb mijn best gedaan om te bereiken wat ik graag wilde”. Maar uit eigen ervaring weet ze ook: “Je idealen staan centraal en daar moet je diep voor willen gaan”. Het recept van Sadet Karabulut.

“Mensen zeggen wel eens tegen me: ‘Goh, jij bent anders. Jij bent zo goed en je spreekt zo goed Nederlands’. Grappig vind ik dat. Het toont aan dat veel mensen zich laten leiden door stereotypen en zelf niet met migranten in aanraking komen. Alleen met de discussies óver migranten zijn ze bekend. Helaas is wel de realiteit, dat inderdaad nog niet alle kinderen van migranten goed Nederlands spreken.”

Okay, maar niet iedereen schopt het tot Kamerlid...

“Ik zie mezelf als kind van de samenleving; ik ben in Nederland geboren en opgegroeid. Mijn achtergrond heeft zeker een rol gespeeld in mijn vorming, maar ik

heb nooit in hokjes gedacht. Ik heb de mazzel gehad dat ik uit twee werelden het beste kon pakken. Aan de ene kant ligt mijn directe, rationele opstelling in lijn met de Nederlandse cultuur. Aan de andere kant heb ik ook trekjes meegekregen uit de Turks-Koerdische cultuur: de gastvrijheid bijvoorbeeld. Daarnaast speelt taal ook een rol. Ik zie het kunnen lezen van Turkse literatuur als een verrijking, maar nog belangrijker: taal vervult een brugfunctie tussen mensen. Kortom: ik heb mijn achtergrond nooit als een nadeel ervaren. Natuurlijk maakt het wel verschil: ik krijg te maken met vooroordelen, met foute discussies. Maar daar heb ik mijn weg wel in gevonden.”

Is dat het recept: spreek je talen en kies het beste uit twee werelden?

“Nou, het gaat natuurlijk niet vanzelf. Je moet wel je idealen hebben en je er hard voor willen maken. Zowel emancipatie als integratie moeten van onderop komen. Ik had zelf het geluk dat ik me al vroeg in een actieve omgeving bevond; bijvoorbeeld in de studentenvakbond, in DIDF¹ en later in de SP. Ik zag in, dat wat je ook wil bereiken, je het samen met andere mensen zal moeten doen. Dat is een universeel iets: zonder steun uit je omgeving kom je er niet. Mijn politieke ideaal is, dat de wereld er anders kan uitzien. Dat botst met het gegeven dat het huidige integratie-debat maar al te vaak leidt tot uitvergroting van verschillen, waardoor mensen tegen elkaar opgezet worden. Om daar tegenwicht aan te bieden zie ik het als mijn taak om mensen te organiseren en bij elkaar te brengen.”

Maar je kunt toch niet ontkennen dat er op het culturele en religieuze vlak gewoon verschillen zijn?

“Uiteraard zijn die er en uiteraard moet je daar ook oog voor hebben. En als die verschillen maatschappelijke problemen opleveren, dan moet je ook ingrijpen. Dus ja; verschillen zijn er zeker. Maar er is veel meer dat mensen verbindt; er zijn veel meer sociaal-economische overeenkomsten dan culturele en religieuze verschillen. Tijdens mijn wijkbezoeken in het kader van ‘Buurten in de buurt’ heb ik gemerkt dat zowel moslims als christenen en zowel allochtonen als autochtonen zich zorgen maken over hun baan, over de school van hun kinderen, over de stijging van de ziektekosten. Dat is wat al die mensen verbindt. Als het gaat over problemen met Nederlands-Marokkaanse jongeren, moet je je realiseren dat ook migranten daar last van hebben. Het gaat dan over heel basale zaken als veiligheid in huis en buurt en daarmee is het vaak bij migranten én niet-migrant slecht gesteld. In een overwegend witte achterstandswijk met een hoge werkloosheid, krijg je wel eens te horen dat ‘het’ allemaal de schuld van de allochtonen is. Maar als je even doorvraagt, dan merk je dat de daadwerkelijke problemen van die mensen overeenkomen met die van mensen in een zwarte achterstandswijk: die ziektekosten, het feit dat alles zo duur is geworden, enzovoort.”

En hoe gaat het dan verder?

“Stel dat mensen klagen over overlast in hun wijk. Het is belangrijk dat je eerst goed luistert naar wat er precies aan de hand is, en dat je je openstelt voor discussie. Uiteindelijk gaat het om de vragen: wordt de overlast al op de een of andere manier aangepakt en zo nee, wat doet u er zélf aan? Wilt u dat er meer politie-agenten op straat komen? Moeten we dan niet eens samen de handen uit de mouwen gaan steken? En in dat laatste moeten wij als SP voorop gaan. Ik heb het laatst meegemaakt in Venlo. Aan het einde van een dagje ‘buurten’ werd er in de wijk een actiecomité opgericht. Samen met de lokale afdeling gaat men kijken hoe de drugsoverlast aangepakt kan worden, hoe er meer blauw op straat kan komen, hoe er een zebrapad

gerealiseerd kan worden, noem maar op. Zó werkt het. Ik zei al: emancipatie moet vanuit de mensen zelf komen. En telkens blijkt weer: vanuit de buurten en wijken kun je het verschil maken, naast je politieke verhaal, je Kamerdebatten et cetera. Kijk, mensen die een probleem ergens mee hebben kunnen elke avond op de bank gaan zitten, de tv aanzetten en gaan zitten kniezen. Maar ze kunnen ook zeggen: ‘Ik ga iets dóén; laten we er sámen iets aan gaan doen.’ Dat geldt voor onderwerpen zoals de verhoging van de AOW-leeftijd, maar zeker ook voor emancipatie. Tijdens een bijeenkomst bij een vrouwenvereniging, klaagden veel Turkse vrouwen over het feit dat hun kinderen op school niet of nauwelijks met Nederlandse kinderen in aanraking komen. Inmiddels heeft een groepje Turkse vrouwen zich verenigd met wie we ons samen willen inzetten om een gemengde school voor elkaar te krijgen. De mensen weten best wat ze willen. Het gaat erom dat je duidelijk maakt dat de toekomst óók in hun eigen handen ligt. En ja; dat proces kost veel tijd en energie, maar het loont.”

Hoe is het volgens jou in Nederland gesteld met vrouwenemancipatie?

“Op dat terrein is er best wat bereikt. Het stemrecht en het kunnen werken zijn zaken die in ons land bevochten zijn. Maar om nou te zeggen dat we ermee klaar zijn, is ook overdreven. Er is in ons land nog steeds sprake van ongelijke beloning. Ook is het voor werkende vrouwen nog steeds moeilijk om het werk te combineren met de zorg voor het gezin. Er is in dat opzicht nog te weinig aandacht voor bijvoorbeeld kinderopvang en verlofmogelijkheden. Als het om het thema werk gaat, vergt een verdergaande emancipatie toch een wat andere inrichting van de economie. Kijk, bij de VVD en GroenLinks zeggen ze: “Vrouwen zijn geëmancipeerd als ze de top bereiken”. Ik ben ook voor meer vrouwen aan de top, maar in mijn ogen betekent emancipatie ook: het kunnen maken van eigen keuzes. Het probleem van het spreekwoordelijke glazen plafond is niet het echte probleem. Ik denk niet dat we veel hebben aan vrouwen aan de top die in een bedrijf ook alleen maar bezig zijn met de aandelenkoersen en door winstbejag gedreven worden. Het gaat erom dat bedrijven veel democratischer georganiseerd worden, en dat er voldoende mogelijkheden gecreëerd worden voor onder meer scholing en doorstroming. Dan krijg je vanzelf meer vrouwen op posities waar ze willen zitten. Dáár gaat het om.”

1 DIDF = Demokratik işçi Derneklesi Federasyonu (Federatie van Democratische Verenigingen van Arbeiders uit Turkije in Nederland).

INTEGRATIE EN EMANCIPATIE KOMEN VAN ONDEROP

Tekst: Sadet Karabulut

De overheid kan integratie en emancipatie niet opleggen. Wel kan de politiek de juiste randvoorwaarden scheppen zodat mensen hun eigen weg in onze samenleving kunnen vinden. Niet door te klagen over religieuze en culturele verschillen, maar door mensen de taal te leren en aan het werk te helpen.

Foto: Joost van den Broek/Hollandse Hoogte

In 2003 is – op initiatief van Jan Marijnissen – een parlementair onderzoek uitgevoerd naar het integratiebeleid van de afgelopen dertig jaar. In haar eindrapport ‘Bruggen Bouwen’ concludeerde de commissie-Blok dat de integratie van migranten grotendeels is geslaagd, niet dankzij maar ondanks het gevoerde beleid. Het gaat dus voor een groot deel goed met de integratie, vooral door de inzet van migranten en de steun van hun omgeving. Dit is het bewijs dat integratie en

emancipatie grotendeels van onderop komt. Een overheid, van welke signatuur dan ook, kan emancipatie en integratie niet opleggen. Wel moet zij de juiste randvoorwaarden scheppen, zodat mensen kunnen integreren, participeren en emanciperen. Zoals werk, (taal)onderwijs en het tegengaan van achterstelling en discriminatie. Het Nederlandse overheidsbeleid faalt hier tot op heden volledig in. De conclusie van de commissie-Blok geldt in 2009 helaas nog steeds: het

beleid heeft nauwelijks effect op de integratie van migranten en niet-migrant in Nederland.

De SP constateerde al in de jaren tachtig dat de problemen in de achterstandswijken groeiden. Tot nu toe hebben regeringen die problemen niet serieus genomen. Veel partijen erkennen tegenwoordig dat het doelgroepenbeleid van de afgelopen dertig jaar niet heeft gewerkt. Tijd voor een andere koers, zou je zeggen. Maar gebeurt dat ook?

In de Tweede Kamer, de krant en op televisie woedt een heftige integratie-discussie. Maar waar gaat deze discussie over? Waartoe leidt deze discussie ons? Gaat het beter met de integratie en emancipatie van migranten in Nederland of niet? De commissie-Blok hanteerde de volgende definitie van integratie en emancipatie:

Een persoon of groep is geïntegreerd in de Nederlandse samenleving wanneer er sprake is van gelijke juridische positie, gelijkwaardige deelname op sociaal-economisch terrein, kennis van de Nederlandse taal en wanneer gangbare waarden, normen en gedragspatronen worden gerespecteerd. Integratie is een tweezijdig proces: enerzijds wordt van nieuwkomers verwacht dat zij bereid zijn te integreren, anderzijds moet de Nederlandse samenleving die integratie mogelijk maken.

Cijfers tonen een voorzichtige integratie

Veel migranten kampen nog altijd met grote achterstanden, zoals hogere schooluitval, armoede, werkeloosheid, slechte taalbeheersing en oververtegenwoordiging in de criminaliteitscijfers. Van een gelijkwaardige deelname op sociaal-economisch terrein is nog lang geen sprake. Ook beheersen grote groepen migranten de taal nog onvoldoende. Tegelijkertijd gaat de integratie en emancipatie van migranten wel voort. Zo is de arbeidsparticipatie van migranten de afgelopen jaren sterk gestegen. De arbeidsmarktpositie van de tweede generatie is gunstiger dan die van de eerste generatie. Ook de jeugdwerkloosheid bij migranten nam fors af, van 27 procent in 2005 naar 15 procent in 2007.

Met die kanttekening dat het aandeel migranten met een flexibel contract met 21 procent twee keer zo hoog is als onder niet-migranten. Dit betekent zeker in crisistijden dat de inhaalslag teniet kan worden gedaan, omdat werknemers met flexibele contracten er ook als eerste uitvliegen. Hoewel migranten nog altijd armer zijn in vergelijking met niet-migranten, slaagt de tweede generatie er wel in geleidelijk een betere inkomenspositie te verwerven dan hun ouders. Migrantenvrouwen zijn

vaker afhankelijk van een uitkering, maar het aandeel bijstandsontvangers onder migranten in vergelijking met niet-migranten is de afgelopen jaren kleiner geworden. Wel hebben migranten in vergelijking met niet-migranten met een lager inkomen minder kans om later in hun leven een hoger inkomen te verwerven.

Niet alleen op sociaal-economisch terrein is vooruitgang geboekt. Ook de verschillen in normen, opvattingen en gedragingen tussen migranten en niet-migranten nemen af. Vooral de tweede generatie oriënteert zich meer op de Nederlandse samenleving. Door betere taalbeheersing en onderwijs is de afstand tot het herkomstland groot. Veel tweede generatie migranten spreken de moedertaal van hun ouders niet eens, wat de communicatie met de eigen ouders in sommige gevallen zelfs belemmert. Toch blijkt dat vooral de Nederlanders van Turkse afkomst nog veel op de eigen groep zijn gericht, gevolgd door Nederlanders van Marokkaanse afkomst. Dit duidt op een zwakkere sociaal-culturele integratie. Dit in tegenstelling tot Nederlanders van Surinaamse en Antilliaanse afkomst. Noemenswaardig is ook dat veel migranten deelnemen aan de volwasseneducatie. Net zoals het aandeel van niet-westerse allochtonen in het hoger onderwijs de afgelopen tien jaar sterk is toegenomen. De relatieve instroom van niet-westerse allochtone meiden in het hoger onderwijs is zelfs vergelijkbaar met die van autochtone meiden.

Het aantal migratiehuwelijken neemt sinds 2003 af, vooral bij Turken en Marokkanen. Zo sloot in 2001 nog ruim de helft van de huwende Turkse mannen en vrouwen een migratiehuwelijk, tegen een kwart in 2006. De oorzaak is waarschijnlijk de strengere eisen die aan een migratiehuwelijk worden gesteld, maar ook de integratie en veranderde samenstelling van de allochtone bevolking. Volgens het CBS worden in plaats van migratiehuwelijken meer huwelijken gesloten met iemand van dezelfde herkomstgroep in Nederland. Het aantal gemengde huwelijken nam in de periode 2001-2006 niet toe.

Voorts blijkt uit het SCP-onderzoek 'Moslim in Nederland' dat de algemene secularisatie die in Nederland heeft plaatsgevonden ook islamieten treft. Onder Nederlandse islamieten is er een duidelijke trend naar secularisatie, in de zin van verminderde religieuze participatie. Betrokkenheid bij de islam hangt samen met leeftijd, opleiding en maatschappelijke positie. Vooral jongeren, hoger opgeleiden, werkenden en/of sociaal beter reïntegreerden hechten minder belang aan de islam in het dagelijkse leven.

In sommige buurten groeit de segregatie

Wel zijn er grote onderlinge verschillen tussen individuele moslims in religieuze beleving en opvatting. Deze hebben meer betrekking op de houding ten opzichte van geloofsverlies, de vrijheid van partnerkeuze en de schoolkeuze. Ook zijn er aanzienlijke verschillen in moskeebezoek, deelname aan gebed en lidmaatschap van een religieuze organisatie. Bijna tweederde van de islamieten in Nederland vindt religie een persoonlijke zaak. Een minderheid vindt dat religie ook in de publiek sfeer een rol moet spelen. De moslimidentiteit heeft voor meisjes en vrouwen wel meer verplichtende gedragsconsequenties dan voor mannen en jongens.¹ De positieve ontwikkelingen worden bevestigd door de praktijk: grote groepen migranten en niet-migranten wonen, werken en leven vredig met elkaar samen. Ten minste, daar waar zij elkaar ontmoeten. Want helaas is dat lang niet altijd het geval. Vooral in de grote steden is sprake van gettovorming en groeiende segregatie in het onderwijs.

Een Nederlander van Turkse afkomst in de Utrechtse wijk Zuilen verwoordde het als volgt: "Ik kijk links en mijn Nederlandse burens zijn weg, ik kijk rechts en mijn Nederlandse burens zijn weg. Op deze manier kan ik met niemand meer Nederlands praten." Ook tante Miep uit diezelfde buurt heeft haar buurt zien veranderen. Ze heeft niets tegen allochtonen, maar vindt het heel jammer dat zij met zo weinig mensen een gesprek kan voeren. Deze mensen hunkeren naar ingrijpen door de overheid. Die

overheid doet echter er al jaren vrijwel niets om de segregatie te bestrijden. Alle politieke partijen erkennen sinds het onderzoek van de commissie-Blok de problemen. Maar het grootste probleem is dat het alleen bij erkenning blijft en de oplossingen achterwege blijven.

De tweedeling in onze samenleving groeit

Wat kabinet en politieke partijen van links tot rechts wel doen is veel discussiëren over integratie en islam. Partijen zijn vooral bezig met het uitstralen dat zij het gevoel van onbehagen onder burgers begrijpen. Een onbehagen dat op de vlakte steeds meer de vormen aanneemt van “wij” autochtonen, versus “zij” allochtonen. Waarom loopt de Fortuynrevolte door met de PVV en haar ultraliberale en apartheidsideeën? Wat maakt dat in Nederland rechtse partijen zoals de PVV zoveel zielen weten te winnen? Dit zijn vragen die om een antwoord schreeuwen. Maar niet simpel zijn te beantwoorden. Maar een aantal ontwikkelingen verklaren waarom de tweedeling groeit.

Religie is geen instrument voor integratie

De eerste verklaring voor de verscherpte tegenstellingen is dat fundamentele discussies zoals die over de scheiding van kerk en staat, het bijzonder onderwijs, (positieve)

discriminatie en de vrijheid van meningsuiting door veel politieke partijen angstvallig worden vermeden. Het gaat om discussies over fundamentele waarden die mede zichtbaar worden door de groeiende integratie of segregatie tussen migranten en niet-migrant. Omdat fundamentele discussie of stellingnamen worden vermeden, worden alle problemen op de grote hoop van de integratie gegooid. Hierdoor lijkt het of er voorturend botsingen zijn tussen de allochtonen en autochtonen, terwijl het in werkelijkheid gaat om botsingen tussen waarden. Populistische partijen zoals de PVV grijpen dit aan om hun goedkope boodschappen te verkondigen en het onbehagen onder mensen aan te wakkeren.

Voorbeelden zijn de discussies over de vrijheid van meningsuiting en de scheiding van kerk en staat. Het kabinet, onder leiding van minister Ter Horst, ziet religie als instrument voor integratie. Dus moeten moskeeën, imams en iftarmaaltijdfesten worden gesubsidieerd. “Pardon”, zeggen veel Nederlanders, “Wij zijn toch seculier? Waarom dan die moslims subsidiëren?” Het kabinet – met voorop de PvdA – laat een belangrijk beginsel, de scheiding tussen kerk en staat, varen. Het argument van Ter Horst dat religie een goed instrument is tegen integratieproblemen snijdt geen

hout. Niet alleen vergeet ze dat het merendeel van de migranten seculier is, maar ook dat zij migranten in een zuil duwt waar zij misschien helemaal geen deel van willen uitmaken. Op deze manier wordt door middel van overheidsbeleid religieus conservatisme de norm en segregatie tussen mensen bevorderd. Dit medeleven met conservatieve tradities en culturen gaat zelfs zo ver dat de Utrechtse wethouder Marka Spit van PvdA-huize zichzelf tot pleitbezorger heeft gebombardeerd van gescheiden inburgeringslessen aan mannen en vrouwen. Migrantenvrouwen wel te verstaan. De overmatige aandacht op de religieuze identiteit van migranten, samen met het bashen van islamieten door Wilders, maakt de weg vrij voor religieuze fundamentalisten. Types die er alles aan gelegen is om zoveel mogelijk aanhang te verwerven en de segregatie in stand te houden. Net zoals Wilders.

Mensen moeten niet tegen elkaar worden uitgespeeld

Al decennialang zijn migranten speelbal van rechtse politici die hen naar voren schuiven als veroorzakers van veel maatschappelijke problemen. Zo schreeuwen het CDA en de VVD bijvoorbeeld enerzijds moord en brand over de massale toestroom van importbruiden en de schadelijke gevolgen voor de integratie. Maar pleiten deze partijen tegelijkertijd,

gesteund door de PvdA, voor het massaal binnenhalen van nieuwe, goedkope gastarbeiders uit Oost-Europa. Net als met de gastarbeiders in de jaren zestig en zeventig worden ook nu weer de commerciële belangen van de bedrijven centraal gesteld en de sociaal-maatschappelijke problemen in de buurten genegeerd. En wordt de weg geopend voor misbruik van migranten. Dit alles veroorzaakt weer nieuwe problemen en overlast in de volkswijken. Zoals de massale uitbuiting van Polen in Nederland door koppelbazen, de druk op de lonen en de vaak belabberde huisvesting. Ook de rampzalige gevolgen in Polen door een massale trek van mensen naar het rijke westen worden genegeerd. Enerzijds wordt geklaagd over de criminaliteit en overlast door Nederlanders van Marokkaanse afkomst maar anderzijds wordt bezuinigd op de politie, buurthuizen, het onderwijs en andere voorzieningen in de volkswijken. Er wordt niets gedaan om te komen tot gemengde wijken en buurten en scholen. Tijdens bezoeken aan zwarte en witte volkswijken blijkt dat bewoners met reële problemen zitten. Zij zien hun buurt verloederen, voelen zich onveilig en zien criminelen dagelijks vrijelijk hun gang gaan. Veel migrantenvrouwen voelen zich opgesloten in hun eigen wijk. Vanwege de sociale controle, maar vooral ook vanwege de onveiligheid. In de Haagse Schilderswijk knokken bewoners voor een betere en veilige buurt. Nog altijd weten zij niet waar de miljoenen aan rijkssteun zijn gebleven die risico-jongeren op het rechte pad moesten houden. Ze hebben te maken met zelfmoorden, drugshandel en overvallen in de buurt. Deze buurtbewoners zijn gevangenen in hun eigen buurt. Tegelijkertijd zijn veel kinderen van deze buurtbewoners ook daders, vooral kinderen van Marokkaanse afkomst.

Het eigen falen onder ogen zien

Het moge duidelijk zijn dat het rapport van de commissie-Blok nog geen nieuwe koers voor het integratiebeleid heeft bewerkstelligd. De integratiediscussie gaat alle kanten op en leidt tot verdere verwijdering van bevolkingsgroepen. Voorwaar-

den voor goed onderwijs, werk en wonen opdat mensen kunnen emanciperen, participeren en integreren zijn eerder verslechterd dan verbeterd. Het ronselen van goedkope arbeidskrachten uit heel de wereld conform de behoeften van het kapitaal gaat ook gewoon door. Terwijl de problemen in de volkswijken groter worden. De PVV en andere partijen die hen napraten, proberen het eigen falen weg te poetsen door de rekening bij migranten neer te leggen. Dit leidt tot een gevoel van onbehagen en valse tegenstellingen tussen groepen die een gedeelde toekomst moeten opbouwen. De stagnerende integratie is een probleem, maar het onbehagen van veel Nederlanders is een nog veel groter probleem. Teveel mensen voelen zich onveilig, onzeker en in de steek gelaten door de overheid. Buurten verloederen, banen verdwijnen en de publieke sector wordt vermarkt. Zowel migranten als niet-migrant in de volkswijken hebben daar het meeste last van. Iedereen wil wonen in een veilige buurt, een mooie toekomst voor de kinderen en een betaalde baan. Daar ligt nu de oplossing ook. Voor onze partij, voor de migranten en de niet-migrant in.

Op de barricaden

In zowel zwarte als witte volkswijken is nog een wereld te winnen voor integratie, emancipatie en participatie. In de vorig jaar vastgestelde integratienota en andere voorstellen tegen gettovorming en segregatie staan talloze voorstellen.² Van meer agenten en jongerenwerkers in de buurt tot dubbele wachtlijsten voor gemengde scholen. SP'ers moeten in de strijd voor een gedeelde toekomst voorop staan en gaan. Daarvoor is noodzakelijk dat afdelingen en actieve SP'ers weten hoe het staat met de integratie van migranten en niet-migrant in hun gemeente. Hoe het staat met de veiligheid in onze volkswijken. Zijn er voldoende agenten en jongerenwerkers op straat? Zijn er zwarte en witte buurten en zwarte en witte scholen, hoeveel en waar? Wat vinden de buurtbewoners, ouders en scholen hiervan? Kunnen wij samen met bondgenoten – scholen, ouders,

Feiten en cijfers

Op 1 januari 2009 woonden in Nederland 16,4 miljoen mensen. Iets meer dan 11% (1,8 miljoen mensen) wordt gerekend tot niet-westerse allochtonen. Ruim een miljoen niet-westerse allochtonen is in het buitenland geboren, de eerste generatie. De tweede generatie (in Nederland geboren met ten minste een in het buitenland geboren ouder) telt driekwart miljoen mensen. Het aandeel van de tweede generatie is in het afgelopen decennium toegenomen van 36% naar 42%. Bij Turken en Marokkanen zijn beide generaties inmiddels even groot. Onder de niet-westerse allochtonen vormen Turken de grootste herkomstgroep, gevolgd door Marokkanen en Surinamers. De laatste jaren behoort een groeiende groep voormalig asielzoekers uit Afghanistan, Iran, Irak en Somalië ook tot de niet-westerse allochtonen. Er is een sterke groei van immigranten uit Oost-Europa sinds openstelling van de Europese grenzen in 2004. Inmiddels wonen en werken naar schatting 150.000 Polen in Nederland.

migrant in en migrantenorganisaties – het verschil maken? Bijvoorbeeld door acties te voeren voor gemengde scholen, goed inburgeringsonderwijs en betaald werk. Zoek ook migrant in en migrantenorganisaties op, spreek hen aan op hun verantwoordelijkheden. Maak duidelijk dat alleen door een gezamenlijke inzet en inspanning problemen opgelost kunnen worden. Dat zij, met andere woorden, de sleutel zijn tot de oplossing.

1 Jaarrapport Integratie 2008, CBS en 'Moslim in Nederland' SCP, 2004

2 Gedeelde toekomst, SP; Gedeelde toekomst op school en in de buurt, SP; Naar een betere inburgering,

DE HOMO-EMANCIPATIE IS NOG LANG NIET VOLTOOID

Tekst: Paul Mepschen

Foto: Judith Dekker/Hollandse Hoogte

In 2001 trouwden in Nederland de eerste mannen met mannen, en vrouwen met vrouwen. De emancipatie was eindelijk voltooid, dachten veel mensen: homo's en lesbo's hadden nu immers gelijke rechten. Als men het nog over homorechten had, was dat vaak in relatie tot het debat over integratie en islam. Voor Fortuyn, Wilders, Verdonk en andere rechtspopulistische politici is de homo een stok geworden om de moslim mee te slaan. Het socialisme van de SP biedt handvatten voor een meer diepgaande visie op emancipatie, waarin een breuk met neoliberalisme en doorgeslagen individualisme belangrijk zijn. Homo-emancipatie is meer dan gelijke rechten voor een minderheid: het gaat er om te bouwen aan een ander soort, meer rechtvaardige en minder normatieve, samenleving.

Met Fortuyn en degenen die in zijn voetsporen traden is de aandacht voor homo's de afgelopen jaren steeds meer in een kader komen te staan van kritiek op het falende integratiebeleid. Het idee dat rechtspopulistische politici naar voren brengen, is dat we in een modern, seculier, tolerant land leven en dat dit wordt verpest door de islam en de moslims. De idylle van het homovriendelijke Nederland is in hun visie wreed verstoord doordat vooral migranten homoseksualiteit niet accepteren.

In dat verhaal wordt gedaan alsof homofobie en discriminatie in de Nederlandse cultuur en samenleving niet voorkomen. Niets is echter

minder waar: de 'emancipatie' van homo's en lesbo's, maar ook de seksuele emancipatie in het algemeen, is in Nederland helemaal niet voltooid. Kinderen worden als ze opgroeien nog steeds in het gezin en op school vrijwel uitsluitend geconfronteerd met heteroseksualiteit als norm. De discriminatie van homo's beperkt zich niet tot de moskee, maar vindt juist ook plaats in het café of de discotheek, in de voetbal- of tennisvereniging en op het werk. Veel Nederlanders hebben niks tegen homo's, zolang ze het maar niet hoeven zien: homo's mogen doen wat ze willen, zolang ze dat maar beperken tot de privésfeer. Elf procent van de Nederlanders vindt homo-mannen geen

'echte mannen'. Maar liefst 42 procent vindt twee kussende mannen in de openbare ruimte aanstootgevend, zo bleek uit onderzoek van het Sociaal Cultureel Planbureau in 2006. De acceptatie van homoseksualiteit is in Nederland weliswaar de norm geworden, maar gaat niet erg diep.

Emancipatie voor iedereen

Natuurlijk verdient homofobie onder sommige groepen migranten wel aandacht. Zo bleek in 2006 uit de Rotterdamse Jeugdmonitor dat 80 procent van de Marokkaanse en 88 procent van de Turkse jongens – meiden zijn veel toleranter – geen homo in zijn vriendenkring wil. Voor Nederlandse jongens was dat percen-

tage 25 procent. Uit SCP-onderzoek bleek overigens weer – gelukkig – dat homoseksualiteit onder migranten net als onder autochtonen redelijk breed werd geaccepteerd. Een grote meerderheid van de migranten, net als van 'autochtone' Nederlanders, vindt dat homo's vrij moeten zijn hun eigen leven te leiden. Wel ligt het percentage dat instemt met het ook voor homo's opengestelde huwelijk bij migranten een stuk lager dan bij autochtonen. Recent onderzoek uit Amsterdam toont overigens aan dat Marokkaanse jongens oververtegenwoordigd zijn onder daders van geweld tegen homo's, maar dat dit met hun religie of met de islamitische cultuur weinig te maken heeft. Het probleem is vooral de grote mate van sociaal-economische uitsluiting en de uitzichtloosheid.

In de hele samenleving wordt het echter nog altijd als 'gewoon' gezien om een gezin te stichten en kinderen te maken (met een moeilijk woord heet dat 'heteronormativiteit'). Wie dat niet doet is 'anders', behoort tot een minderheid en heeft wat uit te leggen. Dat idee komt ook terug in de plannen die minister Plasterk vorig jaar rond homo-emancipatie presenteerde, en gaat in tegen de geest van de tweede golf van de homo-emancipatie (jaren 60-70-80): toen werd homo-emancipatie gezien als één van de onderdelen van de seksuele emancipatie van alle mensen. Het doel is het vergroten van de keuzevrijheid, diversiteit en het welzijn van allen, niet alleen van homo's en

lesbo's. Emancipatie en vrije, geëmanciperde seksualiteit bereik je niet apart, maar samen. De strijd daarvoor is verbonden met de strijd voor menselijke waardigheid, gelijkwaardigheid en solidariteit: alleen in een socialere samenleving kan iedereen daadwerkelijk zijn ideale leven vormgeven.

Veel voorstellen van Plasterk op het gebied van homo-emancipatie zijn niet slecht, en zijn aandacht voor het onderwerp is terecht. Ze geven wel blijk van een zeer juridische blik op homo-emancipatie. In de Nederlandse wet is alles prachtig geregeld – maar dat alleen is niet genoeg: in de concrete werkelijkheid is nog veel te verbeteren.

Beter en diverser onderwijs

De school moet een veilige haven zijn; een plaats waar iedereen zich veilig voelt en waar je niet alleen feitelijke kennis tot je neemt maar waar je ook leert om te gaan met de diversiteit in onze samenleving. Toch voelen zowel leraren als leerlingen zich niet altijd veilig genoeg om voor hun homoseksualiteit uit te komen. De SP pleit al jaren voor kleine scholen en kleine klassen. Wat ook hiervoor van belang is: in een kleinschalige omgeving voelen leerlingen zich vertrouwder en veiliger, ook om hun gevoelens aan te kaarten en leren om te gaan met seksualiteit. Er moet hard worden gewerkt aan het creëren van een situatie waarin leraren en leerlingen zich gesteund voelen door hun schoolleiding. Aan die steun schort het nogal eens.

De gebeurtenissen rond de speciaal op het onderwijs gerichte uitgave van het homojongerenblad *Expreszo* zijn wat dat betreft illustratief. Dit blad werd in oktober 2004 in een grote oplage naar verschillende scholen gestuurd, met als doel leerlingen op een positieve en waardige manier in aanraking te laten komen met seksuele diversiteit en zo discussie te stimuleren. Veel schoolbesturen, vaak blanke besturen van 'zwarte' scholen, stuurden het blad ongeopend terug met mededelingen als: 'dit leeft niet op onze school' of 'hier kunnen onze jongeren niet mee omgaan'. Hier speelt de schijntolerantie een rol die de omgang met de multiculturele samenleving te lang heeft gekenmerkt. Te veel bestuurders nemen klakkeloos aan – zonder hierover in gesprek te gaan met ouders of zelfs scholieren zelf – dat leerlingen niet openstaan voor voorlichting en discussie over seksuele diversiteit. Die voorlichting moet er wel komen.

Roze gezondheid

Mede door de neoliberale kaalslag en de individualisering in de samenleving, is de eenzaamheid en psychische nood bij veel mensen flink gegroeid. Uit onderzoek blijkt dat psychische klachten beduidend vaker voorkomen onder homoseksuele mannen en vrouwen dan onder de rest van de bevolking. Dat geldt in het bijzonder voor homoseksuele jongeren, die volgens onderzoek in heel de westerse wereld veel vaker een zelfmoordpoging doen dan

Foto: Ron van Zeeland

Dennis de Jong: "Oost-Europese homo-emancipatie van onderop"

Op 16 mei, tijdens de campagne voor de Europese verkiezingen, organiseerde de SP een solidariteitsmanifestatie in Amsterdam ter ondersteuning van de Gay Pride in Riga, Letland. De optocht in Letland verliep geweldloos, volgens de Letse homo-organisaties mede door de aandacht vanuit Nederland. SP-Europalijsttrekker, en inmiddels europarlementariër Dennis de Jong opende de avond. Volgens hem kun je alleen van onderop een mentaliteitsverandering tot stand te brengen: "Wetten en regels zijn belangrijk maar niet voldoende om discriminatie echt tegen te gaan. Wat in de hoofden van mensen zit, krijg je niet snel veranderd door wetten alleen. Contact van mens tot mens, daar gaat het uiteindelijk om."

Maar liefst 42 procent van de Nederlanders vindt twee kussende mannen in de openbare ruimte aanstootgevend (CPB, 2006)

heteroseksuele jongeren – tot wel vijf keer zo vaak.

Onder homomannen komen hiv en aids relatief vaker voor dan onder alle mannen. Over hiv bestaan nog steeds veel vooroordelen en mensen met hiv hebben met ernstige vormen van discriminatie te maken. De kwetsbaarste groep zijn mannen die ‘long time survivors’ worden genoemd en die vaak letterlijk getekend zijn als gevolg van hun ziekte en/of medicatie. Lang niet alle zorgverzekeraars vergoeden speciaal schoeisel, matrassen, cosmetische ingrepen, enzovoorts, terwijl die middelen wel het leven van deze mensen kunnen verlichten. Binnen de hlbts-gemeenschap (hlbt staat voor homo, lesbi, bi en transgender) bestaat nog steeds een taboe rond hiv/aids. Bovendien laat een groot deel van de risicogroep zich niet testen. De stigmatisering van mensen met de ziekte moet afnemen en de bereidheid tot testen op hiv moet toenemen: daar moet meer onderzoek naar worden gedaan en werk van worden gemaakt.

Tenslotte bestaat er nog steeds een onacceptabele vorm van discriminatie. Iedere man die – al is het maar één keer in zijn leven – seks heeft gehad met een man, mag geen bloed doneren. De meeste homo- en biseksuelen lopen echter geen hoger

risico dan veel heteroseksuelen. Het bloed van iedere donor wordt bovendien getest op onder andere hiv, en deze testen zijn in de loop van de tijd steeds verder verbeterd. Deze discriminatie moet dus worden opgeheven, zoals al in steeds meer landen gebeurt.

Transgenders en hun rechten

Onder de groep transgenders valt een waaier van mensen: van travestieten tot transseksuelen en alles wat daar tussen zit. Het COC heeft terecht een oproep gedaan voor meer aandacht voor deze groep – ook waar het gaat om het bestrijden van discriminatie en het verhogen van de aangiftebereidheid bij geweld.

Vooral voor transseksuelen die een sekseveranderende operatie ondergaan, hanteert de Nederlandse overheid een vreemd beleid. Enerzijds wordt er al jaren aan meegewerkt om een transformatie juridisch en medisch mogelijk te maken. Anderzijds zijn echter onlangs enkele ingrepen uit de AWBZ gehaald die voor transgenders geen luxe, maar noodzaak zijn. Zo wordt wel de sekseoperatie vergoed, maar behandelingen als borstconstructie, het weghalen van de adamsappel, bestrijding van gezichtsbeharing en een deel van de logopedie zijn

geschrappt. Dat is niet bevorderlijk voor het zelfbeeld en de acceptatie van deze zeer kwetsbare groep.

Asiel, ontwikkelingsbeleid en internationale politiek

Het is goed dat Nederland zich ook in het buitenland sterk maakt voor homorechten, maar dat gebeurt nog te weinig en is vooral gericht op landen in Europa. Als vice-voorzitter van de VN-Mensenrechtenraad zit Nederland op de ideale plek om het idee te promoten dat homorechten ook mensenrechten zijn.

Bij ontwikkelingssamenwerking wordt al goed gekeken naar specifieke redenen voor achterstelling van vrouwen en hun specifieke behoeftes. Dat moet ook voor seksuele emancipatie gaan gebeuren: bijvoorbeeld op het gebied van onderwijs (seksuele voorlichting), zorg (soa's), armoede, discriminatie en geweld, en de uitwassen van sekstoerisme (onder zowel homo's als hetero's). Het ontwikkelingsbeleid moet rekening houden met de rol van alternatieve familievormen en gemeenschappen bij ontwikkeling. Arme mensen zijn geen geïsoleerde individuen; armoedebeleid moet oog hebben voor hun sociale context. Homo's, lesbo's, en transgenders, die onevenredig arm zijn in ontwikkelingslanden, hebben hun eigen

sociale context, en worden niet genoeg bereikt door programma's die deze werkelijkheid niet erkennen. Dit probleem moet worden uitgezocht en vertaald in beter beleid.

Onder welke voorwaarden wordt een homoseksuele asielzoeker toegelaten als hij bang is vervolgd te worden vanwege zijn of haar seksuele oriëntatie? Asielzoekers willen niet te koop lopen met hun homoseksualiteit. Ze moeten daarom ook later in de procedure hun seksuele gaardheid kenbaar kunnen maken als grond voor hun aanvraag. Nog belangrijker: het asielbeleid moet uitgaan van een overzicht van landen waar homoseksuelen worden vervolgd. Het argument dat homoseksuelen niets te vrezen hebben als zij zich aanpassen aan de lokale zeden en gewoonten mag nooit een argument zijn om een land 'veilig' te verklaren. Mensen die vanwege hun homoseksualiteit te maken kunnen krijgen met vervolging moeten recht krijgen op een verblijfsvergunning. Een dergelijk 'categoraal beleid' geldt al voor Iran, en daarvan is geen grote aanzuigende werking uitgegaan. Daaruit blijkt dat het argument van Justitie – dat iedereen dan wel kan claimen homoseksueel te zijn – onzin is.

Migranten en homoseksualiteit

Steeds vaker worden moslims in het publieke debat in de hoek gezet en wordt de positie van homo's door rechtse politici misbruikt. De problemen waar lesbo's en homo's in Nederland nu mee kampen vragen om een intelligent antwoord en niet om veroordeling en stigmatisering van een andere minderheidsgroep. Willen we de kloof tussen 'Marokkaanse jongeren' en homo's en lesbo's aanpakken, dan zullen we discriminatie moeten tegengaan en het gebrek aan perspectief van die jongeren moeten aanpakken. Het tegen elkaar opzetten van groepen in de samenleving is geen oplossing. De karikaturen die van moslims worden gemaakt in dit debat zijn vaak racistisch en absurd – iets wat met homo's en lesbo's ook vaak is gebeurd – en leiden tot polarisatie. De positie van homo's en lesbo's wordt er niet beter op.

Dat geldt helemaal voor de positie van allochtone homo's. Velen van hen leiden een dubbelleven: hetero en homo tegelijk. In Rotterdam bestaan projecten om het netwerk van deze 'dubbelbinders', zoals ze in jargon heten, te versterken. Een ander groep allochtone homojongeren is wel uit de kast en leeft in een conflictsituatie met familie en anderen binnen hun gemeenschap. Ze hebben te maken met marginalisering en uitsluiting en soms zelfs met geweld. Plekken waar deze mensen opgevangen kunnen worden ontbreken vaak. Er zouden meer 'Blijf van mijn lijf-huizen' voor homoseksuele jongeren moeten komen om ze te steunen. Ook de homo- en lesbobeweging moet open en divers genoeg zijn, om migranten te accepteren. De toenemende xenofobie onder homo's en lesbo's – uit onderzoek blijkt dat steeds meer van hen op Verdonk en Wilders stemmen en er negatieve ideeën over migranten en moslims op nahouden – is in dit licht zeer problematisch.

Homo's, lesbo's en de SP

In dit artikel behandelen we slechts enkele punten. Ook op het vlak van werk en sociale zaken, ouderschap, en bijvoorbeeld veiligheid valt voor hltb's in Nederland nog veel te verbeteren.

De Nederlandse homobeweging heeft zich de afgelopen decennia in toenemende mate gericht op het politieke establishment. Op lobbywerk en het verwerven van juridische gelijkheid. Daar is die beweging succesvol in geweest. Maar homo's en lesbo's worden in Nederland daardoor bijna niet meer gemobiliseerd om voor hun rechten op te komen. Op veel terreinen is dat wel nodig, bijvoorbeeld bij de strijd tegen (gevoelens van) onveiligheid. Waarom komen bijvoorbeeld niet tientallen of honderden homo's en lesbo's in actie als iemand zijn buurt wordt uitgepest? Wat we in Nederland nodig hebben zijn homogemeenschappen waar homo's, lesbo's, transgenders zich thuisvoelen en op terug kunnen vallen als dat nodig is. In de SP is historisch weinig aandacht geweest voor de homobeweging. Tijdens de hoogtijdagen van het linkse feminisme en de seksuele bevrijding, toen groepen als de

Rooie Flickers en de homogroepen binnen de voorlopers van Groen-Links actief waren en de rechtse partijen nog niets van homo's en lesbo's moesten hebben, hield de SP zich vooral bezig met de besognes van 'gewone mensen'. De SP had helemaal gelijk: de problemen van gewone mensen werden rechts en links maar al te vaak genegeerd – en ook hippe, hoogopgeleide, linkse mensen keken te vaak op de gewone man en vrouw neer. Tegenwoordig is de SP de grootste politieke stroming ter linkerzijde. De SP heeft daarmee een verantwoordelijkheid om de toon zetten in het debat, ook als dat over homorechten en emancipatie gaat – en om die strijd te verbinden met de strijd voor een betere wereld voor iedereen.

Ook homo's, lesbo's, biseksuelen en transgenders zijn 'gewone mensen'. Ze hebben wel met specifieke problemen te maken: discriminatie, uitsluiting en soms zelfs geweld, ook in Nederland.

Juist de SP moet een rol spelen in de bestrijding van die problemen en in het verder ontwikkelen van de homobeweging. De unieke ervaringen van de SP – het luisteren naar en werken onder de mensen, de onderkenning van het belang van actie samen met de mensen – kunnen een waardevolle bijdrage zijn om de homobeweging in Nederland weer voor 'gewone mensen' op te eisen in plaats van voor professionals, lobbyisten en (aanstormende) politici. De oplossingen van de rechtse partijen kennen we inmiddels. Het is tijd dat wij een links geluid over homo-emancipatie laten horen. Een geluid dat niet ten koste gaat van andere groepen.

Paul Mepschen studeerde antropologie en doet nu promotieonderzoek bij de Amsterdam School for Social science Research van de Universiteit van Amsterdam.

Dit artikel is gebaseerd op een stuk van SP'ers die betrokken zijn bij roze politiek of acties, dat geschreven werd als reactie op het de Nota Homo-emancipatie van minister Plasterk. Dat stuk bevatte bijdragen van Agnes Lewe, Anya Wiersma, Dennis de Jong, Peter Drucker, Ron van Zeeland en Willy Lourensen.

“HET SLAVERNIIJVERLE IN DE IDENTITEIT VAN

INTERVIEW MET FRANK DRAGTENSTEIN

Tekst: Willem Bos

Op 1 juli 1863 werd de slavernij in de toenmalige Nederlandse koloniën Suriname en de Nederlandse Antillen afgeschaft. Daarmee kwam een einde aan een periode van ruim twee eeuwen slavernij in de Nederlandse koloniën. Keti Koti, het verbreken van de ketenen, wordt deze dag in het Surinaams genoemd. De slaven werden geëmancipeerd zoals zo deftig werd gezegd. Frank Dragtenstein is historicus en werkt als wetenschappelijk onderzoeker bij het in Amsterdam gevestigde ‘Nationaal Instituut Nederlands slavernijverleden en erfenis’ (NiNsee). Spanning interviewde hem over het belang van kennis over het verleden, emancipatie en hoe het slavernijverleden verwerkt kan worden.

Niet lang geleden

Dragtenstein: “Het lijkt zo lang geleden, bijna anderhalve eeuw, 147 jaar om precies te zijn, maar dat is het niet. Niet voor de mensen waarvan de grootouders of de overgrootouders de slavernij hebben meegemaakt. Mijn overgrootmoeder Lea is nog net uit die periode. En mijn vader heeft nog op de plantage gewoond en is in de jaren twintig naar Paramaribo gegaan om daar een nieuw bestaan te beginnen. Zo ver ligt dat verleden dus niet achter ons.

De oudere generatie, de mensen die het leven op de plantages nog kennen, hebben daar een sterke herinnering aan. Sommigen hebben pas in de jaren dertig, veertig of zelfs vijftig de plantage verlaten. Die herinnering is dus nog heel sterk. De plantages zijn er meestal niet meer, maar er zijn in Suriname en Nederland nog steeds reünies van mensen die van dezelfde plantage of regio afkomstig zijn.

Maar afgezien van de directe herinnering zijn er ook nog heel veel andere aspecten van het slavernijverleden die een belangrijke rol spelen in het leven van mensen. We moeten niet vergeten dat het over een heel lange periode gaat. Wat betreft Suriname om bijna twee en een halve eeuw. Voor het totaal van de transatlantische slavernij (uit Afrika afkomstige mensen in Noord- en Zuid-Amerika) gaat het om bijna vier eeuwen. In Brazilië is de slavernij pas in 1888 afgeschaft.

Het gaat dus over een periode van zes tot tien generaties. Een periode waarin de tot slaaf gemaakte mensen niet alleen onvrij en geketend waren, maar ook losgesneden van hun wortels, van hun taal, hun cultuur, hun religie, hun identiteit. Mensen uit verschillende delen van Afrika kwa-

Foto: Ineke Palm

men volstrekt willekeurig bij elkaar op een plantage terecht, alleen omdat de eigenaar daarvan ze gekocht had. En ze konden ook zo weer doorverkocht worden.

Slaven hadden geen rechtspersoonlijkheid en nauwelijks een eigen identiteit. Ze hadden een voornaam, zodat ze van elkaar te onderscheiden waren, maar verder werd er hoogstens naar ze verwezen met de aanduiding van de plantage waar ze werkten of met de naam van de plantagehouder. Er was binnen de slavengemeenschap een zeer beperkte mogelijkheid voor het overdragen van kennis, van vaardigheden, van cultuur, van identiteit. Innovatie van praktisch kennen en kunnen was niet of nauwelijks mogelijk. En van overdracht van (onroerende) goederen of kapitaal kon helemaal geen sprake zijn. In Nederland heb je bedrijven die al heel lang overgaan van generatie op generatie, zoals Bavaria vanaf 1719 of Heineken vanaf 1864. Zoiets is voor Surinamers van Afrikaanse oorsprong haast ondenkbaar. Er was meer dan tweehonderd jaar lang weinig of niets om door te geven.”

Mannen en mannenrollen

“Er is nu veel discussie over de rol van mannen en manlijkheid in de Afro-Amerikaanse gemeenschap en andere gemeenschappen die voortkomen uit de tot slaaf gemaakte Afrikanen. Die discussie en die problematiek is alleen maar

DEN SPEELT EEN ROL ALLE NEDERLANDERS”

Foto's: Liesbeth Hoogenboom

Jaarlijks wordt op 1 juli Ketikoti gevierd: het verbreken van de ketenen. Deze foto's zijn gemaakt tijdens de Ketikoti-viering in Rotterdam.

te begrijpen als we ons realiseren dat al die tijd de mannen op geen enkele manier een rol van enige betekenis hadden. En dat geldt niet alleen voor de rol van de man in het gezin, maar ook in breder verband. Het geldt voor iedere vorm van verantwoordelijkheid als bestuurder in de clan, gemeenschap, dorp of regio. Die was er niet of zeer beperkt in de slavenmaatschappij. Ook op dat vlak werd er generaties lang niets overgedragen, was er niets om over te dragen. Dat werkt natuurlijk door in de cultuur en de identiteit van de mensen. Ook op dat vlak kan men niet terugvallen op een traditie of op voorbeelden, dat moest als het ware opnieuw ontwikkeld worden. En daarbij is het natuurlijk van het grootste belang dat men kennis heeft van het verleden.

Ook de rol van kostwinner, beschermer van het gezin of inwijding van jongens in passende tradities was niet aanwezig of niet vanzelfsprekend. De mannen waren geen kostwinner, maar eigendom van de slavenhouder. Ze waren geen hoofd van het gezin, er was op de plantage maar één autoriteit en die woonde in die grote planterswoning. Veel is ten positieve veranderd, maar het inhaalproces gaat nog voort.”

Gedeeld verleden

“Kennis van het verleden is van belang voor de direct betrokkenen, de nakomelingen van de tot slaaf gemaakte mensen, maar ook voor de rest van de Nederlandse samenleving. Want die is ook heel lang bewust of onbewust beïnvloed door de denkbeelden van slavernij en kolonialisme.

Het slavernijverleden is een gedeeld verleden, het speelt een rol in de identiteit van alle Nederlanders. Kijk bijvoorbeeld naar het beeld van zwarte mensen zoals dat eeuwenlang is verspreid. Een beeld van domheid, van primitiviteit en een beschaving van geen of minder betekenis. In de jaren vijftig, zestig en zeventig van de twintigste eeuw, toen wij op school zaten was dat het beeld dat bijvoorbeeld in de jeugdliteratuur van zwarte mensen nog steeds werd geschetst. Daar tegenover stond het beeld van een zeer superieure Nederlandse – Europese – beschaving. Ook dat werkt door.

Een duidelijk voorbeeld is natuurlijk Zwarte Piet, dat beeld refereert aan het knechtschap van de zwarte mensen, naar wat wij noemen de foetoe boy, loopjongen, het zwarte knechtje van de baas. Hetzelfde beeld zie je bij plaatjes van koningshuizen uit die tijd waar vaak een zwarte jongen als knecht was. Als je dat verder onderzoekt dan weet je dat het daarbij ging om uitbuiting, vaak om kindermishandeling, soms ook om pedofilie, maar soms ook om genegenheid of liefde. Soms kregen deze jongens de kans om een opleiding te volgen. Het is een heel gemengd beeld, maar er was natuurlijk altijd sprake van onderschikking aan een blanke meester. Dat vinden we allemaal terug bij Zwarte Piet en in zo veel andere verhalen en beelden.”

Slachtofferrol en genoegdoening

“Er wordt vaak gesproken over de slachtofferrol waar mensen in blijven zitten, het verleden dat gebruikt wordt als excuus voor het functioneren nu. We moeten ons realiseren dat dit ook voortkomt uit het niet erkennen van het slaver-

nijverleden en de erfenissen van de andere kant. Als die zaken waar we het hier over hebben in alle openheid besproken kunnen worden dan is er geen reden om over daders en slachtoffers te blijven praten. Dan is er ook een basis om te kijken hoe problemen opgelost kunnen worden en hoe de situatie van mensen verbeterd kan worden.

Er wordt natuurlijk ook gesproken over genoegdoening of herstelbetaling. Wat mij betreft gaat het dan niet uitsluitend om het uitrekenen van wie er van de slavernij heeft geprofitteerd en hoeveel en wie er schade door heeft geleden. Maar het is duidelijk dat er een bevolkingsgroep is die heeft geleden, die een hele periode lang de kans op ontwikkeling is ontnomen. Dat kan je onderkennen door het opzetten en ontwikkelen van allerlei programma's die bijdragen aan verdere ontwikkeling van die afro-gemeenschap."

Emancipatie en bevrijding

"De afschaffing van de slavernij wordt te vaak voorgesteld als het werk van een groep blanke heren die op basis van humanitaire of christelijke waarden tot het inzicht kwamen dat het verhandelen en houden van slaven niet goed was. Natuurlijk waren die mensen er en sommigen waren heel moedig, maar de belangrijkste rol in de afschaffing van de slavernij werd toch gespeeld door het verzet van de slaven zelf.

Er was individueel verzet zoals het vernietigen van de productiemiddelen, vergiftiging en sabotage, en de veel voorkomende (zelf)moorden, maar er was ook collectief verzet: opstanden, vluchten, en de vorming van gemeenschappen van Marrons. Deze gevluchte slaven en slavinnen en hun nako-

Het NiNsee 'Nationaal Instituut Nederlands slavernijverleden en erfenis' werd opgericht op initiatief van een tiental Surinaamse, Antilliaanse en Ghanese organisaties die waren verenigd in een landelijk platform. Dit platform bewerkstelligde een slavernijmonument en een Instituut: het NiNsee.

Het NiNsee is een kennis- en expertisecentrum; het organiseert bijeenkomsten en tentoonstellingen en brengt publicaties uit. Het NiNsee is de organisator van de jaarlijkse nationale slavernijherdenking in het Oosterpark. In dit park staat ook het slavernijmonument. Meer informatie: www.ninsee.nl.

melingen voerden soms ook aanvallen uit op de plantages. Dat vormde soms een werkelijke bedreiging voor het voortbestaan van plantages of zelfs voor de hele kolonie Suriname. Er waren in het midden van de 18e eeuw veel van die Marron-gemeenschappen en het bestuur van de kolonie zag zich uiteindelijk zelfs gedwongen tot een vredesverdrag met de drie belangrijkste gemeenschappen. Dat was tussen 1760 en 1768. Daarna waren er nog andere Marron-gemeenschappen die het uitgehouden hebben tot de jaren negentig van die eeuw en tot aan de afschaffing van de slavernij zijn er steeds groepen geweest van gevluchte slaven die de kolonie onveilig maakten.

De toenemende slavenopstanden ondermijnden langzaam maar zeker het voortbestaan van de slavernij. In Haïti leidde een slavenopstand in 1791 – de Haïtiaanse revolutie – tot onafhankelijkheid van Frankrijk en de vorming van de eerste zwarte republiek. Dat voorbeeld werd in het hele Caribische gebied geveesd. Uiteindelijk was het door de combinatie van het voortdurende verzet, de economische veranderingen en het optreden van abolitionisten in Europa en Amerika, niet meer mogelijk om het systeem van slavernij in stand te houden. Er werden steeds meer slaven op individuele basis vrijgemaakt en uiteindelijk werd het hele systeem afgeschaft. Nederland was daar heel laat mee zoals bekend."

Beperkte kennis

"De kennis van het slavernijverleden is beperkt. Dat geldt in zekere mate voor de nakomelingen van tot slaaf gemaakte mensen, maar vooral voor de rest van de bevolking. Vaak weet men niet veel meer dan de negerhut van oom Tom. Veel mensen in Nederland denken dan ook dat het een specifiek Noord-Amerikaans fenomeen is. 'Zo zijn wij Nederlanders niet', wordt al snel gedacht.

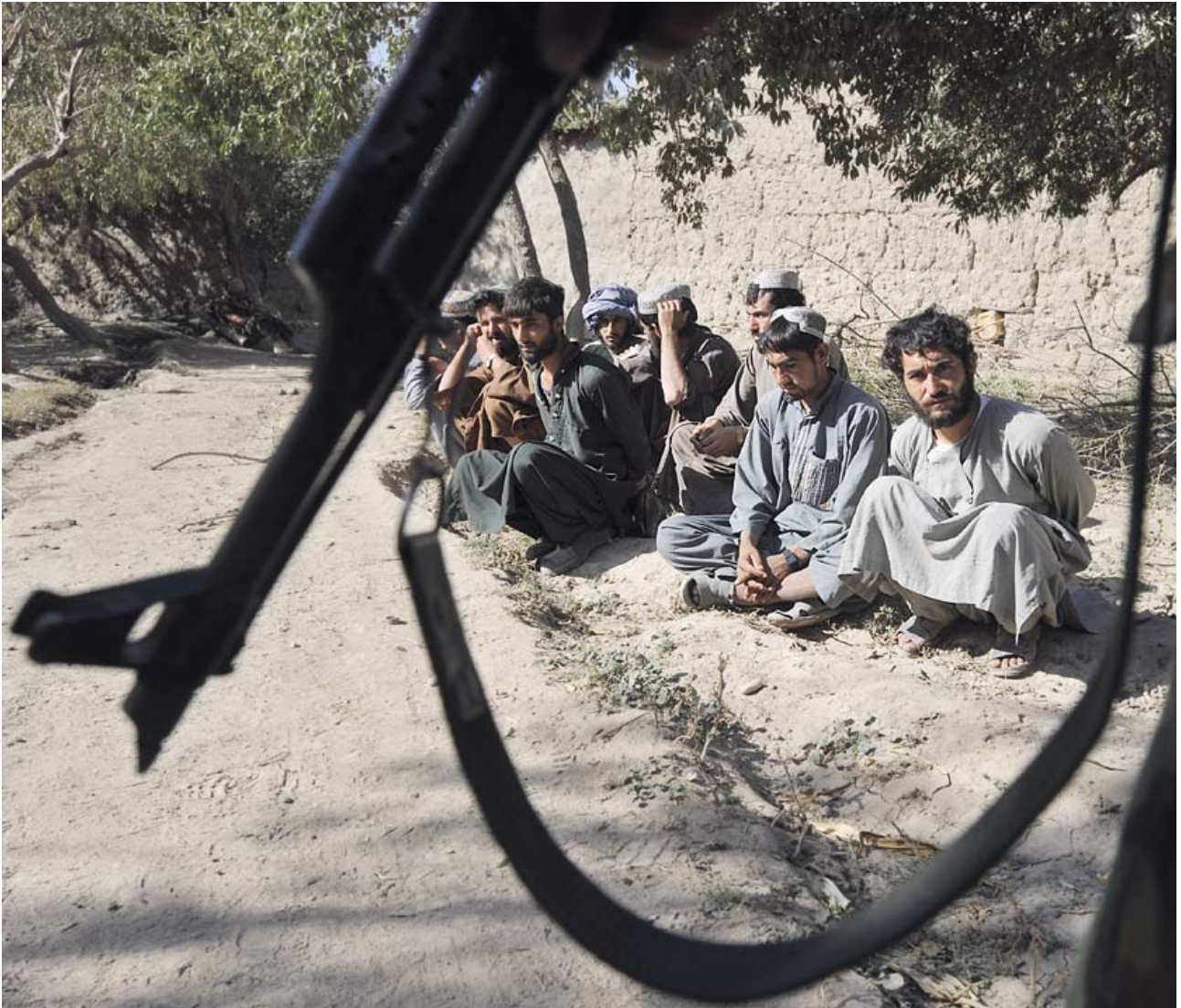
Daarom richten wij ons als instituut NiNsee (zie kader) ook op de hele Nederlandse bevolking. De afgelopen jaren is er al veel bereikt. Er is veel meer belangstelling voor en begrip van het Nederlandse slavernijverleden. We kunnen niet doen alsof er geen racisme of achterstelling meer is, maar er is vooruitgang. De van oorsprong Afrikaans-Surinaamse en Afrikaans-Antilliaanse bevolking in Nederland weet wat ze wil en hoe ze dat willen. Maar het is nog steeds maar een kleine groep die verder op de maatschappelijke ladder kan komen. Een groot deel zit nog onderaan.

Dat geldt natuurlijk niet alleen in Nederland; ook elders staan te veel nakomelingen van de uit Afrika afkomstige slaven op de onderste treden van de maatschappelijke ladder. De verkiezing van Obama is natuurlijk fantastisch voor iedereen met een Afrikaanse achtergrond. Maar het kan ook het beeld geven dat er nu geen probleem meer is. Dat iedereen met een dergelijke achtergrond of een donkere huidskleur als hij of zij maar wil alles kan bereiken. Dat is natuurlijk niet zo. Er is nog wel degelijk een glazen plafond waar maar weinigen doorheen kunnen breken.

In die zin is de emancipatie van deze bevolkingsgroep nog niet voltooid en is er nog veel te doen voor er werkelijk van gelijke kansen en mogelijkheden sprake is. Pas dan zal het slavenverleden werkelijk verwerkt zijn en werkelijk verleden zijn."

WAAROM ZIJN WE IN AFGHANISTAN?

Tekst: Karel Koster

Jeroen Oerlemans/Hollandse Hoogte

Waarom zijn we in Afghanistan? Een zelfde vraag werd in 1968 door de schrijver Norman Mailer aan de Amerikaanse regering gesteld met betrekking tot de guerrillaoorlog in Vietnam en werd al snel campagneleus voor de Amerikaanse anti-oorlogsbeweging. De omstandigheden in Afghanistan zijn heel anders, maar het gaat ook hier om een guerrillaoorlog gericht tegen een groepering – de Taliban – die ontegenzeggelijk de steun geniet van een deel van de bevolking. De recente conferentie in Den Haag, die publicitair een groot succes was voor minister Verhagen, verandert niets aan deze werkelijkheid. Het antwoord op de vraag blijft cruciaal.

Guerrilla en contraguerrilla

De verwarring over ‘het hoe en waarom’ van Afghanistan wordt vergroot door een misvatting over de kernconcepten van een guerrillaoorlog. Dat komt tot uiting in het 3D-concept van de regering: Diplomacy, Development and Defence (diplomatie, ontwikkeling en veiligheid). Daarmee kijkt ze uitsluitend vanuit het militaire perspectief van de contraguerrilla naar ‘diplomatie’: namelijk als

een manier om de steun van de bevolking te winnen, door hun *hearts and minds* te bereiken. Diplomatie wordt hierbij ontdaan van haar ware aard: het onderhandelen van twee strijdende partijen met verschillende politieke doelen om tot een aanvaardbaar compromis te komen. Daarmee vermijdt men tegelijk het debat over de politieke oorlogsdoeleinden. Ook het incorporeren van het hulpbeleid (zelfs via onafhankelijke NGO’s als Artsen

zonder Grenzen en Healthnet) wordt gezien als onderdeel van de operaties van het leger tegen de guerrilla. Samen met de 'inktvlakstrategie' zijn deze 3D- en *hearts and minds*-concepten principes van contraguerrilla-oorlogsvoering, die aan het thuisfront verkocht worden als wederopbouw. Daarbij worden de collectieve herinneringen van het Nederlandse leger aan haar vorige grootschalige contraguerrilla-campagne tegen onafhankelijkheidsstrijders in Nederlands Indië ingezet, evenals de ervaringen van het Amerikaanse leger in Vietnam.

Invloed

Het succes van de missie hangt af van de relatie tussen de bevolking en de militaire- of politiemacht in een bepaalde regio. Daarbij is veelal beslissend of er een permanente bestuurlijke vertegenwoordiging is van het centrale gezag, of dat plaatselijke machthebbers of de Taliban de belangrijkste invloed uitoefenen. Deze situatie verschilt over heel Afghanistan. De zekerste indicatoren van bestuursinvloed, te weten de mogelijkheid om belastingen te heffen, scholen op te zetten en het verkeer op de wegen te contro-

EMANCIPATIE IN AFGHANISTAN

De oorlog in Afghanistan werd deels gerechtvaardigd met de stelling dat het Talibanregime verdreven zou worden, een regime waarbij vrouwen stelselmatig onderdrukt werden. Hoe staat het met de emancipatie van vrouwen, bijna 8 jaar nadat de Taliban uit de macht werd verdreven?

President Karzai ondertekende in april een speciale familiewet die iedere Shiitische vrouw in Afghanistan onder andere verplicht de seksuele verlangens van haar echtgenoot te vervullen. Onder veel internationale druk zegde Karzai toe de wet iets te veranderen. Dat is gebeurd, maar volgens mensenrechtengroepen is nog onduidelijk in hoeverre de amendementen een echte verbetering zijn.

P. Jamila is een Afghaanse vrouwenrechtenactiviste. Zij zegt over de familiewet: "Naar mijn mening beperkt het wetsvoorstel betreffende familierecht van Sjiiitische moslims, die verkrachting binnen het huwelijk niet langer strafbaar stelt, de bewegingsvrijheid van vrouwen ernstig beperkt. Dit vormt duidelijk een schending van vrouwenrechten in Afghanistan. Ook zal die wet niet zonder gevolgen voor andere groepen vrou-

wen kunnen blijven; deze wet veroorzaakt meer geweld en discriminatie tegen vrouwen in de maatschappij."

"Onder vrouwen emancipatie versta ik dat vrouwen gelijke rechten en kansen hebben op het gebied van onderwijs, werk en gezondheid. Ook moeten zij gelijk zijn voor de wet en kiesrecht kunnen uitoefenen. Kortom dat er niet alleen gelijkheid bestaat op papier, maar dat het zich ook in de praktijk uit. Geen woorden maar daden dus."

HOE GEËMANCEPEERD ZIJN VROUWEN IN AFGHANISTAN?

Jamila: "Het niveau van emancipatie onder Afghaanse vrouwen hangt af van waar zij wonen en uit welke milieu zij komen. De verschillen zijn gevormd door traditie, cultuur en de economische ontwikkeling van deze gebieden. De statistieken van de VN over de betrokkenheid van vrouwen in de politiek laten grote verschillen provincies zien (van 1 procent in Paktika tot 37 procent in Badakhshan). Zulke verschillen gelden niet alleen voor de betrokkenheid van vrouwen in de politiek, maar ook voor het onderwijs en andere sociale en culturele activiteiten waarin vrouwen in het algemeen deelnemen."

"Afghanistan is een vrij ingewikkeld land. Men kan de verschillende

leren, vormen vermoedelijk de basis voor de veiligheidsinschattingen die bij de VN-organisaties in Afghanistan worden gemaakt om te bepalen of men veilig kan rondreizen of werken in een bepaald gebied. De mate van die bestuurlijke invloed is afhankelijk van de directe sociaal-economische en culturele belangen die voor de bevolking spelen. Daarbij is de papaverooft cruciaal, omdat die vaak de belangrijkste bron van inkomsten vormt. Deze is zo belangrijk dat allerlei betrokken partijen, van de boeren zelf tot de Taliban, van plaatselijke politie tot al dan niet georganiseerde misdaad (plaatselijke krijgsheren) en van transportfirma's tot de centrale regering (vergunningen, wegblokkades, patrouilles aan de grens) betrokken zijn bij het verbouwen, verwerken en transporteren van de immense oogsten papaver naar de buitenlandse, veelal westerse markten. De invloed van al deze groeperingen en instituties op de bevolking, meer nog dan de militaire beheersing van een bepaald geografisch gebied, is van beslissend belang.

En controle

De NAVO en de Nederlandse regering houden stug vol dat de strijd gewonnen kan worden. De vooronderstelling daarbij is dat het Afgaanse regeringsleger de NAVO-troepen in de gebieden waar het grootste deel van de bevolking woont, kan vervangen en een bestuursstructuur kan ondersteunen die vanuit de hoofdstad wordt gecontroleerd. Dat is de laatste maanden her en der gelukt, zij het steeds met de steun van de westerse troepen. Maar wie heeft de meeste invloed en waar? Onafhankelijke rapporten zoals die van de VN, suggereren dat grote delen van zuid-Afghanistan in ieder geval niet onder controle van ISAF staan. Dat werd bevestigd door het toenmalige hoofd van de Amerikaanse inlichtingendiensten Michael McConnell tegenover een Senaatscommissie eind februari 2008: 30 procent van zowel land als bevolking werd gecontroleerd door de regering, 10 procent door de Taliban en 60 procent door plaatselijke macht-

hebbers, zoals stamhoofden, plaatselijke religieuze leiders en georganiseerde criminaliteit. De controle over een groot deel van Afghanistan is op zijn minst omstreven. In zo'n situatie, stelt de Israëlische militair expert Van Creveld, zijn er slechts twee 'oplossingen' mogelijk: het regeringsleger (in dit geval dus ook de NAVO) moet zeer intensief en jarenlang te voet patrouilleren om de veiligheid te creëren die noodzakelijk is voor bestuurlijke stabiliteit. Of het moet met immense wreedheid optreden waarbij in feite door terreur controle over de bevolking wordt afgedwongen. In het eerste geval zijn er over een langdurige periode verliezen te incasseren, iets dat door de westerse binnenlandse politiek niet wordt geaccepteerd en al helemaal niet zonder een zekere overwinning. Volgens gangbare vuistregels is bovendien voor een langere periode een troepenmacht noodzakelijk die ongeveer 12 keer zo groot is dan de guerrilla. Die verhouding is nog lang niet bereikt en veronderstelt een homogeen regeringsleger en betrouwbare politiemacht. Geen van beiden bestaan in Afghanistan. Voor de tweede mogelijkheid zijn er aanwijzingen dat door commando-eenheden van ISAF inderdaad 'onthoofdingmissies', gericht op het doden van de leiders en middenkaders van de guerrilla's worden uitgevoerd. Aan dit optreden zijn echter grenzen, bepaald door de publieke opinie van het thuisfront (mits geïnformeerd door de media).

De NAVO-strijdkrachten maken ook grootscheeps gebruik van vuurkracht op afstand: artillerie, luchtbombardementen en beschietingen, waarbij het vermijden van eigen doden en gewonden een cruciale rol speelt. De burgerdoden die daarbij altijd vallen zijn voor de bevolking een vorm van terreur. Net als de huiszoekingen bijvoorbeeld, als er sprake is van een sterke Taliban-aanwezigheid. Of in een andere vorm: het ingrijpen in de religieuze en culturele gebruiken (zoals onderwijs voor meisjes) met een beroep op de universele rechten van de mens. De religieuze factor (de 'kruistocht van christe-

gezichten van vrouwen zien, die soms een paradoxale indruk geven. Enerzijds drie vrouwelijke kandidaten voor de presidentverkiezing en duizenden vrouwen die zich verbinden aan de Campagne '50%', die benadrukt dat de helft van de bevolking vrouw is. Anderzijds vrouwen die worden vermoord, verminkt, verkracht en ontvoerd door de fundamentalistische krijgsheren, drugshandelaars en hun mannelijke gezinsleden. In de provincie Kandahar worden schoolmeisjes met zuur in het gezicht gegooid en vrouwelijke politieagenten en vrouwelijke activisten worden vermoord. In de oostelijke provincie Negarhar werd een moeder met vier kinderen zes keer, eerst door haar man en later door andere mannen, verkocht."

IS DE SITUATIE VOOR DE VROUWEN BETER GEWORDEN NA DE VAL VAN TALIBAN?

"Door de val van de Taliban is de situatie in Afghanistan duidelijk veranderd. Niet systematisch, maar in de laatste jaren is er hier en daar iets positiefs georganiseerd. Maar huiselijk geweld en openbaar geweld maken het leven voor de meeste vrouwen vreselijk zwaar. Zelfverbranding en van huis vluchten zijn passieve vormen van zelfverdediging. Geweld vanwege traditie, religie en wetten komt heel vaak voor. Door de aanwezigheid van een corrupte regering waarvan krijgsheren deel uitmaken, worden vrouwen onder onmenselijke druk gezet. Zij hebben veel gezegd in de regering, in het parlement en bij justitie. Dit maakt de weg voor vrouwen om iets waar te

maken heel zwaar. Maar toch doen de vrouwen vreselijk hun best om zich in deze strijd niet gewonnen te geven."

"De effecten van de oorlog voor de vrouwenemancipatie in Afghanistan zijn ontzettend groot en onvoorstelbaar. Door het verwoesten van fabrieken, scholen, ziekenhuizen en woonwijken werden en worden vooral kinderen en vrouwen ontheemd. De vrouwen in Afghanistan hebben niet alleen de vernietigende kracht van de oorlog meegemaakt maar zij hebben ook het afschuwelijke religieuze en rechtse karakter van de oorlog in Afghanistan geproefd. Die haat en verwoestende kracht van discriminatie en geweld van onze arme, traditionele en patriarcale maatschappij komen naar boven. Daarom zien we nu afschuwelijke beelden van geweld en discriminatie tegen vrouwen. Tegelijkertijd zijn de vrouwen ook al hun rechten en statussen kwijtgeraakt. Helaas heeft de vrouwenemancipatie in de verschillende strategieën van verschillende landen een politiek karakter gekregen.

WAT MOET ER GEBEUREN OM EMANCIPATIE ECHT TE BEVORDEREN?

"Ten eerste: armoedebestrijding. Door armoede onder de eenvoudige bevolking loopt men over naar de Taliban. Ten tweede: meer dialoog. En ten derde: minder geweld en minder wapens; emancipatie van vrouwen heeft geen kans zonder veiligheid voor vrouwen."

lijke troepen tegen ware gelovigen’) speelt daarbij een rol, plus de basale afkeer van vreemdelingen die aantoonbaar een beslissende invloed hebben op de samenstelling van de regering en de bestuursstructuur. Tenslotte is er de directe aanslag op de inkomsten van de mensen als die afhankelijk zijn van de papaverooft.

Tegelijk is er de permanent stroom van nieuwe rekruten uit het grensgebied met Pakistan en een moeilijk te definiëren invloed van buitenlandse jihadi’s. Deze zaken gezamenlijk maken een overwinning zo goed als onmogelijk, zelfs niet na tientallen jaren strijd.

De Great Game

Als we terugkeren naar de vraag waarom we in Afghanistan zijn, moeten we ons oor te luister leggen in de wereld van strategen, opiniemakers en denktanks. Daar heeft men het niet over de ‘oorlog tegen terreur’, daar spreekt men van een herleving van de negentiende eeuwse *Great Game* om invloed te winnen in centraal Azië. Bij die gedachte is Afghanistan een bruggenhoofd en uitvalsbasis voor interventie in centraal Azië, evenals een doorvoerroute voor olie en gas, voor de markten in de geïndustrialiseerde wereld. In de Nederlandse publieke discussie is weinig terug te vinden van deze verdergaande doelstellingen.

Om het politieke draagvlak te creëren was het noodzakelijk om het doel te definiëren als een wederopbouwmissie. Voor de Nederlandse politiek bestaan formeel geen geopolitieke belangen, slechts handhaving van de internationale rechtsorde en ‘bestrijding van het terrorisme’. De officiële discussie gaat dus slechts over de mate waarin de missie nog ‘opbouwend’ is en over de mate van militaire effectiviteit tegen de Taliban.

In Uruzgan wordt opgebouwd, terwijl elders wordt gevoch-

ten. De scheiding in terminologie is al verwarrend, de geografische scheiding die wordt aangebracht tussen Uruzgan en de rest van Afghanistan is gewoon onterecht. Hiermee wordt de interne politieke discussie in Nederland geprojecteerd op de verhoudingen in Afghanistan. Maar in een guerrillaoorlog is het van immens belang om over de bredere politieke context van de oorlog te praten. Doordat de strategische politieke discussie niet aan de orde komt, gaan de debatten grotendeels over deelaspecten van de oorlog en wordt het straks gemakkelijker voor de regering om een verder verblijf van Nederlandse troepen in Afghanistan mogelijk te maken. De toezegging om de leiding in de provincie Uruzgan in 2010 op te geven, sluit zo’n langer verblijf niet uit.

De druk om meer troepen in te zetten wordt opgevoerd, zeker nu er ook in Pakistan een escalatie van de strijd plaatsvindt. De twee oorlogstonelen zijn immers nauw met elkaar verbonden. Helaas valt te verwachten dat het beleid van de regering-Obama, die denkt door uitbreiding van het aantal troepen een oplossing af te dwingen, in Nederland de doorslag zal geven. De steeds grotere inzet van troepen en de directe vereisten van de contraguerrilla-oorlog zullen een situatie scheppen die niet meer te onderscheiden valt van kolonialisme. De Taliban-propaganda over de ‘westerse kruisvaarders’ zal dan op vruchtbare bodem vallen. Dat wordt vermoedelijk goed gezien door de Duitse regering en die van andere NAVO-lidstaten, die in tegenstelling tot Nederland weigeren om in het oorlogsgebied in Afghanistan te opereren.

Niet alleen moet de vraag ‘waarom zijn we in Afghanistan?’ centraal staan in het debat in Nederland, maar eigenlijk ook de vraag: willen we van Afghanistan een nieuwe permanente kolonie maken omwille van de *Great Game*?

Dit artikel verscheen in juni 2009 op Grenzeloos.org

HET RIJKE ROOIE LEVEN

DEEL 47

De Tachtiger Frank van der Goes over 'socialistische esthetiek'

SOCIALISTEN EN KUNST

De relatie socialisten en kunst was niet zelden problematisch. Het zou hen alleen gaan om de materiële bestaansvoorwaarden als kiesrecht, loon en huisvesting. Kunst zou dan vooral iets luxueus zijn, meer voor de culturele elite en rijke bourgeoisie dan voor arbeiders. De stalinistische massacultuur in de vorm van het socialisme was het ultieme voorbeeld van de verstikking van de creatiemogelijkheden van de individuele kunstenaar. Al ging hier een kortstondige periode van bloei van het artistieke leven in het nog prille bolsjewistische Rusland aan vooraf. Enkele decennia eerder ontpopte de toen nog sociaal-liberale beurshandelaar en toneelcriticus Frank van der Goes (Amsterdam, 13 februari 1859 – Laren, 5 juni 1939) zich als één van de belangrijkste voortrekkers van de letterkundige vernieuwingsbeweging van de Tachtigers en meanderde van de Radicaal richting het socialisme. Het artikel 'Over socialisme en kunst' vormt een fraai voorbeeld van een visie op kunst die nog steeds bruikbaar is.

Tweede Gouden Eeuw

In de jaren tachtig van de negentiende eeuw bloeide het culturele leven in de hoofdstad op. Het voortgezet en universitair onderwijs werd krachtig uitgebreid en verbeterd. De muziek, het toneel en de schilderkunst maakten een grootse ontwikkeling door. Deze zogenaamde tweede Gouden Eeuw was tevens een periode van een groeiende arbeidersbeweging, die voor jonge intellectuelen spannend was. Het symboliseerde voor deze 'dandy's' de armoede, de opstandigheid en het geweld. Zonder zich aan te sluiten bij de in hun ogen wat vulgaire arbeidersbeweging, radicaliseerden de jonge denkers en kunstenaars waarbij ze zich afzetten tegen de heersende politieke elite en tradities.

In 1881 richtten Frank van der Goes, Frederik van Eeden en enkele anderen, het genootschap Flanor op. De literaire kring kwam regelmatig bijeen in De Karseboom in de Amsterdamse Kalverstraat, waar 'haantjesbier' werd geschonken. Enkele jaren later, in 1885, stichtten zij 'De Nieuwe Gids', samen met de andere Flanorleden Willem Kloos, Albert Verwey en Willem Paap. In dit

orgaan van de Tachtigers ging het pleidooi voor een vernieuwing in de literatuur samen met een radicaal-liberale maatschappijkritiek.

Biernomaden

Deze vernieuwing werd vurig bediscussieerd onder het genot van bier en in de nevel van tabaksrook in kroegen in de Amsterdamse Warmoesstraat, waar Van der Goes, Willem Treub en literatoren en kunstenaars als Frederik van Eeden, Lodewijk van Deysel, Jan Veth en George Hendrik Breitner vaak te vinden waren. Dit gemêleerde gezelschap van radicalen en kunstenaars vormde de bohémien-scene van de 'biernomaden', zo genoemd omdat ze van kroeg naar kroeg trokken op zoek naar het beste gerstenat. Het was dit gistende milieu van waaruit rond de eeuwwisseling verschillende politieke stromingen zouden ontstaan. Hartstochtelijke vriendschappen zouden ten prooi vallen aan scherpe polemieken. De vernieuwing op artistiek vlak viel niet altijd samen met een revolutionaire opstelling op politiek vlak. Moest het primaat liggen bij het gevoel of bij het hart? Of boden wetenschap en ratio een weg vooruit?

Bovendien, wat moest men denken van de rol van het kiesrecht bij de verheffing van het volk? Hoe verhiel kunst en socialisme zich tot het individu en de gemeenschap?

De Tachtigers en de arbeiderszaak

In 1886 verwierf Van der Goes in het hele land bekendheid met zijn brochure Majesteits-schennis (Het geding tegen den heer F. Domela Nieuwenhuis). Hierin hekelde hij de politieke tendens van de eis van het Openbaar Ministerie tegen de socialistenvoorman Domela Nieuwenhuis; een jaar celstraf wegens een ten onrechte aan hem toegeschreven antimonarchistisch artikel in het socialistische tijdschrift Recht voor Allen. Van der Goes ontwikkelde samen met zijn vriend Lodewijk van Deysel sympathie voor Domela en de arbeiderszaak.

Het pamflet leidde tot woedende reacties. Van der Goes kreeg ontslag bij de toneelschool waar hij onbezoldigd les gaf en collega's en bezoekers van de effectenhoek van de Amsterdamse beurs joegen hem het gebouw uit.

De beweging voor literaire vernieuwing vond aansluiting bij een maatschappelijke beweging voor sociale vernieuwing. Zo nam de vrijdenker en kritisch schrijver Multatuli het eveneens op voor Domela Nieuwenhuis. Bijna alle Tachtigers hebben nog tijdens Multatuli's leven op de een of andere wijze hun ontzag voor hem uitgesproken. Van der Goes was in 1881 secretaris van de Multatuli-Commissie en zou in 1882, samen met Paap, volop bezig zijn met het Huldeblijk voor deze schrijver.

Van der Goes werd actief in de Amsterdamse radicaal-liberale vereniging 'De Unie', die ijverde voor het algemeen kiesrecht en evenredige vertegenwoordiging. Paap was ondertussen afgestudeerd als jurist en gold in die tijd als de voornaamste advocaat van vervolgd socialisten.

Politieke meningsverschillen

Het kon niet uitblijven of de tegenstellingen op politiek vlak onder de literatoren van het heterogeen gezelschap rond De Nieuwe Gids moesten leiden tot conflicten. In de zomer van 1888 ontstond een verwijdering tussen Frederik van Eeden en Van der Goes. De eerste liet zich laatdunkend uit over de politieke radicalisering van zijn redactiegenoot. Van Eeden bood daar in eerste instantie nog zijn verontschuldiging voor aan en de kou leek uit de lucht. De herdenking in 1889 van de Franse Revolutie van honderd jaar eerder bracht de radicaliserende Van der Goes tot de opvatting dat alleen de arbeidersbeweging in staat was om de idealen van het liberalisme te verwezenlijken.

Het hart of het hoofd?

In 1889 woedde in De Nieuwe Gids een debat tussen Van Eeden en Van der Goes over de vraag in hoeverre sociale evolutie een kwestie van verstand of van gevoel was. De aanleiding vormde de eerder gememoreerde lofzang van Van der Goes op de verworvenheden van de Franse Revolutie, die volgens hem het gevolg waren van de wetenschap en de vermeerdering van kennis. De romanticus Van Eeden was het hier niet mee en legde de nadruk op gevoel in de sociale evolutie. Spoedig ontstond een felle polemiek tussen Van der Goes en Van Deyssel – waarbij ook Van Eeden en Willem Kloos betrokken raakten – over *Looking Backward*, de toekomstroman van de Amerikaanse schrijver Edward Bellamy uit 1888. Het boek was onder de titel 'In het jaar 2000' vertaald door Van der Goes. Volgens Van Eeden miskende Van der Goes de mystieke kern van het leven en daarmee ook de solidariteit met de medemens. Tevens verweet Van Eeden Van der Goes het

verwaarlozen van de rol die de schrijver in deze ontwikkeling speelt: "Het zijn dan ook wel degelijk poëten geweest die het eerst hebben gezegd: 'dit is onrecht!' Niet door betoogen, maar door sterke, zuivere, oprechte expressie van zielsaandoening is het socialisme in de wereld gekomen." Zijn vroegere vriend Van der Goes meende dat Van Eeden blijk gaf van utopisme en van een burgerlijke levensbeschouwing door voorstander te zijn van particulier initiatief. Inderdaad had de gevoelsocialist Van Eeden een grote afkeer ontwikkeld van wat hij zag als dogmatisch socialistisch en marxistisch denken. Kloos ontwikkelde zich steeds meer richting antisocialistisch individualisme. Van der Goes sloot zich in 1891 na wat aarzelingen dan toch aan bij de door Domela Nieuwenhuis aangevoerde Sociaal-Democratische Bond (SDB) om daarna binnen een jaar weer gedwongen afscheid te nemen na een reeks van conflicten. Na zijn roeyement in 1892 bleef hij de SDB volgen en pleitte van buitenaf voor een heroriëntatie van de koers in de richting van parlementaire agitatie. Toen hij in 1892 het woord gevoerd had op een werklozendemonstratie werd hij opnieuw als oproerkraaijer van de Beurs geweerd. Ditmaal was het definitief. Financieel gesteund door enkele vrienden wijdde hij zich sindsdien geheel aan de praktische en theoretische werkzaamheden van de sociaal-democratische beweging. Nadat de SDB op zijn congres in 1893 elke vorm van parlementarisme afwees, richtte hij als een van de twaalf apostelen in 1894 de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP) op. Niet alle Tachtigers maakten dezelfde keuze. Frederik van Eeden startte nabij Bussum met een groep medestanders de alternatieve leefgemeenschap Walden. De SDB verdween en de daaruit ontsane vrije socialisten en sociaaldemocraten van de SDAP grepen regelmatig terug op de literaire vernieuwingen van de Tachtigers. Een andere, betere maatschappij zou tenslotte niet alleen voortkomen uit een radicale sociaal-economische

verbetering van de positie van de arbeiders, maar tevens uit een culturele verheffing. De marxist Van der Goes bleef nog lang actief in de sociaal-democratie, maar voelde zich daar begin dertiger jaren steeds minder thuis. In 1932 sloot hij zich aan bij de revolutionair-socialistische beweging.

Brood en rozen

Kunst en cultuur zijn van eminent belang, zowel voor de ontwikkeling van ieder individu als voor de samenleving in zijn geheel. Wat mooi is uit het verleden en wat mooi is in het heden, daarover zullen de meningen blijven verschillen. Onder het neoliberalisme wordt cultuur naar de rand gedreven. Waardevol is vervangen door succesvol en succesvol staat synoniem voor winstgevend. Cultuur als vermaak, als een handelswaar, als business. In deze visie is slechts wat verkoopt de moeite waard.

Actieve socialisten als Van der Goes, maar ook 'latere Tachtigers' als Herman Gorter en Henriette Roland Holst dragen bij aan onze kennis over socialistische kunstopvattingen en over cultuurspreiding.

Gelukkig besteedt de Socialistische Partij hieraan veel aandacht: niet alleen 'bread and butter issues', maar ook kunst, cultuur en genieten van het leven. De jaarlijkse festivals die de SP organiseert zijn hier een kenmerkend voorbeeld van.

Daarbij blijft het voor socialisten essentieel om de drempels weg te nemen die gewone mensen weerhouden van participatie aan kunst en cultuur. Bovendien dient de kunstenaar in staat gesteld te worden tot het in volle vrijheid produceren daarvan, met het perspectief van een radicale verandering van de maatschappij. Een noodzakelijke voorwaarde hiervoor is het opheffen van gebrek in de maatschappij en bij de kunstenaar als producent. De persoonlijke groei van het individu kan dan ook het beste gedijen onder het gezamenlijk bezitten en gebruiken van de productiemiddelen. Socialisme en kunst sluiten elkaar niet uit, maar vormen een vruchtbare combinatie waaruit nog veel moois kan bloeien.

STUDIES IN SOCIALISME

I. OVER SOCIALISTISCHE AESTHETIEK

DOOR F. VAN DER GOES

Antwoord aan L. van Deyssel.

[...] Er zal altijd een mooi en een lelijk blijven, de kunstenaars zullen blijven de mensen die dit onderscheid het sterkst voelen en dus het beste kunnen uitdrukken; van de tegenwoordige samenleving vinden wij dit lelijk en dat mooi, omdat de samenleving die wij ons verbeelden, er zus en zo uitziet. De afschaffing van huishoudelijk gebrek, de invoering van die onbelangrijke maar onontbeerlijke gelijkheid, die voedsel en dekking voor het lijf van ieder mens in elke begeerde hoeveelheid en soort verkrijgbaar stelt, achten wij, minder directe verfraaiing van het menselijk bestaan dan wel onmisbare voorwaarden om van een menselijk bestaan te kunnen spreken; en het zou met de mensen al zeer ellendig gesteld moeten zijn, als de pessimisten gelijk hadden en de wereld een dodelijk-vervelende plaats en een voor het hoger leven onvatbare samenkomst zou worden, enkel omdat iedereen verzadigd zou wezen en niemand meer de slaaf van een ander...[...]

Vergeef mijne breedsprakigheid - maar ik herhaal dat Socialistische Esthetiek enkel beduidt dat ten aanzien van de openbare samenleving, de socialisten, met behoud van de orthodoxe leer omtrent het wezen van schoon en onschoon, de oude sentimenten van lelijk en mooi gaandeweg vervangen. Ten aanzien van de openbare samenleving, zeg ik, niet van de particuliere of intieme, en ook niet ten aanzien van kunst, het door mensen gemaakte. Een mooi loflied van den oorlog, van de onverdraagzaamheid, van de aristocratie; van welk verschijnsel of sentiment ook van het ancien régime, zullen zij niet lelijk vinden. Het menselijk bewustzijn is al zoo ontwikkeld, dat wij, om nieuwe plaatsen te maken, geen beeldstormers behoeven te zijn; er is

plaats voor de oude en voor de nieuwe in de hallen van onze verbeelding; wij weten dat de nieuwe ons mooi zijn en de oude het mooi van vroeger, dat een wonderbaar werktuig van onzen geest ons in staat stelt nog te waarderen. Zoolang de mensen nog weinig bewustzijn hebben, menen zij dat hún mooi niet is een aanwinst van het verzamelde mooi op de wereld, een uitbreiding van de collectie die zij te danken hebben aan de verbetering van de werktuigen waarmee zij een diepere laag van het leven hebben ontgonnen, - maar zij menen dat nu húnne vondsten al het andere en overige te niet doen en lelijk maken. Zoo hebben de Christenen gewoed tegen de Heidense beschaving, de Protestanten tegen Katholieke kunst en de democraten in sommige tijden en streken tegen de verfijning van de aristocratie. Maar tegenwoordig heeft zich bij de mensen een vaardigheid ontwikkeld om achterwaarts en voorwaarts te zien, die nieuw is, en wij passen wel op dat er geen oude en kostbare vazen van den schoorsteen vallen elke keer als wij met een nieuw ornament thuis komen.... Zodat, voor de laatste maal, Socialistische Esthetiek geen bedreiging is dat wij de artiesten zullen overvallen met een revolutie in hunne ateliers; alleen durven wij vragen, als, hoe lomp waarschijnlijk ook in het begin, wij uit de taaië klei van het menselijk samenleven, eens een poppetje hebben gefatsoeneerd dat er anders uitziet dan tegenwoordig, wat zij er van vinden, zonder te rekenen dat de vermoeidheid van onze handen in aanmerking worde genomen. Als wij een andere maatschappij hebben gemaakt, zullen wij de artiesten beleefd uitnodigen eens te komen kijken of het hun bevalt, het laatste woord is altijd aan hen. Wij zullen aan geen nieuwe

Esthetica onze vingers gaan branden, wij staan voor vuren die reeds heet genoeg zijn. [...]

Socialisme staat tegenover Anarchie en tegenover Kapitalisme; het gezamenlijk bezitten en gebruiken van de arbeidsmiddelen, tegenover het ordeloos arbeiden met middelen die door een kleine groep van kapitalisten wordt geëxploiteerd. Het is een zeer platte opvatting van Individualisme wanneer men daarin het omgekeerde van Socialisme bespeurt. Individualisme, de leer dat iedere individualiteit in de wereld zoo veel mogelijk gerespecteerd moet worden, Individualisme, de zorg voor de onafhankelijke ontwikkeling van ieders beste eigenschappen, Individualisme, de liefde voor het grote en hoge in de mensenziel, Individualisme, de erkenning van het Persoonlijke, de lof van het bestierend-menselijke, de eerbied voor het buitengewone, Individualisme kan alleen waarlijk bloeien en verwezenlijkt worden in een socialistische maatschappij. [...]

De Nieuwe Gids, jaargang 6 (1891),
p. 369-404

Ron Blom is historicus en secretaris
van de Actieve Ledengroep van de SP
in Amsterdam Zuidoost. Hij werkt aan
een biografie over Van der Goes.

DE EMANCIPATIE VAN DE FACTOR ARBEID

JAN MARIJNISSEN
Voorzitter SP

Zoals het woord kapitalisme al aangeeft, is de factor kapitaal bovengeschikt aan de factor arbeid. Dit betekent dat bij alle strategische afwegingen in de economie het winst-oogmerk van de kapitaalverschaffer centraal staat. Omdat dat onvermijdelijk leidt tot excessen, hebben we regels opgesteld. Zo wordt de door de werkgevers en werknemers overeengekomen CAO door de overheid algemeen verbindend verklaard voor de hele sector. Daarmee wordt oneerlijke concurrentie tegengegaan en ontstaat er een gelijk speelveld, terwijl de rechten en het loon van de werknemer zijn veiliggesteld. Er zijn ook milieuregels waar de bedrijven zich aan moeten houden en hun producten moeten aan bepaalde eisen voldoen. De democratisch gelegitimeerde overheid stelt de marges vast waarbinnen de private economie zijn gang mag gaan.

Maar omdat er in bepaalde sectoren geen sprake is van een echte en vrije markt (zoals die wel bestaat voor schoenen bijvoorbeeld), of omdat er te belangrijke waarden in het geding zijn, heeft diezelfde overheid bepaald dat die sectoren behoren tot het publieke domein. Denk bijvoorbeeld aan de watervoorziening, het riool en de waterzuivering. Maar ook aan de politie, de rechterlijke macht en het Openbaar Ministerie. Het openbaar vervoer, de gas- en elektriciteitsvoorziening en het loodswezen hadden lange tijd de zelfde status, maar zijn, zoals bekend, geprivatiseerd en de geliberaliseerde markt opgestuurd. De overheid heeft altijd een grote invloed gehad op het onderwijs en de zorg. Deze sectoren worden gefinancierd uit belasting- en premiegelden. In deze sectoren is de uitvoering uitbesteed aan rechtspersonen die onderworpen zijn aan strikte regels.

De emancipatie van de factor arbeid heeft voor een belangrijk deel vorm gekregen door middel van het algemeen kiesrecht. Via dat kiesrecht, waarbij elke stemt telt en evenveel waard is als elke andere stem, wordt een democratisch gelegitimeerde overheid (regering en parlement) gevormd die de vrije markt aan regels onderwerpt en sommige delen van de samenleving vrijwaart van de markt. Daar neemt de overheid ten behoeve van het algemeen belang of het belang van het individu (leerling, bejaarde, patiënt, cliënt) het heft zelf in handen.

Blijven over de verhoudingen binnen de bedrijven. Daar is de macht van de factor kapitaal nog vrijwel absoluut. Natuurlijk, bedrijven met meer dan vijftig werknemers moeten een Ondernemingsraad hebben, maar die heeft weinig macht en dus weinig te vertellen. De reputatie van de onder-

nemingsraden is zo slecht, dat het vaak moeilijk is om kandidaten voor het lidmaatschap ervan te vinden. Dan is er nog zo iets als een 'werknemerscommissaris' binnen de raad van commissarissen van de wat grotere ondernemingen, maar die verkeert weer in zo een geïsoleerde positie dat hij ook weinig kan uitrichten. De emancipatie van de factor arbeid binnen de bedrijven moet eigenlijk nog beginnen. Daarom werkt nu een groep mensen binnen de SP aan voorstellen die dat begin moeten maken.